

Okres klasyczny, grecki

Grecki okres klasyczny (500-323 p.n.e.) miał ogromny wpływ na kulturę zachodnią pod względem sztuki, literatury, filozofii i architektury. Okres ten miał miejsce między okresem archaicznym (800-500 p.n.e.) a okresem hellenistycznym (323-31 p.n.e.) i miał miejsce w pobliżu Morza Śródziemnego i Morza Czarnego. W tym czasie pojawiło się wielu znanych filozofów i pisarzy, takich jak Arystoteles, Eurypides i Sofokles. Grecja była zbiorem miast-państw z różnymi formami rządów. Okres klasyczny oznaczał wkład demokracji w cywilizację zachodnią, której korzenie sięgają miasta-państwa Aten. To arystokrata Klejstenes sprowadził idee demokracji do Aten w 510 r. p.n.e. Słowo demokracja pochodzi od greckiego słowa *demos* oznaczającego „panowanie ludu”. Celem Klejstenesa było zdobycie większej władzy dla Greków w Atenach, dając ludowi prawo głosu. Demokracja dla Greków oznaczała, że większość głosów oddanych na zgromadzeniu (co było obowiązkiem każdego losowo wybranego mężczyzny) decydowała o jakiejś sprawie. Mężczyźni, którzy nie uczestniczyli w wymaganym zgromadzeniu, nie byli już uważani za obywateli, a ich prawa obywatelskie zostały odebrane. W okresie klasycznym również dochodziło do konfliktów politycznych. Złoty wiek, w okresie klasycznym, oznaczał czas, gdy Ateny były silne. W tym czasie Grecy prowadzili wojnę z Persami, którzy ze względu na rosnącą potęgę militarną, bogactwo i rozmiary stanowili wielkie zagrożenie. Śmiertelna wojna wybuchła w 479 roku p.n.e. podczas najazdów Persów, w których Grecy zniszczyli Persów. Chociaż Sparta i Ateny połączyły siły w podboju Persów, wrogość między dwoma miastami-państwami narastała i ostatecznie przerodziła się w wojnę między sobą, znaną jako wojna peloponeska (431–404 p.n.e.). Koniec wojny peloponeskiej oznaczał koniec złotego wieku z powodu porażki Spartan z Ateńczykami. Literatura grecka okresu klasycznego przyniosła dramat i jego gatunki. Trzej dramatopisarze to Eurypides (484-406 p.n.e.), Ajschylos (525-456 p.n.e.) i Sofokles (496-406 p.n.e.). Eurypides był znany z takich sztuk, jak Hipolit (428 p.n.e.) i Medea (431 p.n.e.) oraz z rozwoju Nowej Komедии, takiej jak Alcestis, a wszystko to przy jednoczesnym wniesieniu jego realistycznych poglądów do dramatu. Ajschylos, wielki poeta i dramaturg, jako pierwszy wprowadził na scenę drugiego aktora. Ajschylos jest znany z wielu tragedii, takich jak *Suppliants* (490 p.n.e.), *Agamemnon* (458 p.n.e.) i *Prometeusz w niewoli* (456 p.n.e.). Sofokles był także popularnym i utalentowanym tragikiem, który wystawiał swoje sztuki na Festiwalu Dionizosa. Sofokles był znany z pisania tragedii, takich jak dramaty tebańskie: *Antygona* (441 p.n.e.), *Król Edyp* (425 p.n.e.) i *Edyp w Kolonie* (401 p.n.e.), a także *Elektra* (ok. 410 p.n.e.) i *Ajaks* (ok. 440 p.n.e.). Sofokles jest uznawany za jednego z pierwszych dramatopisarzy, który wprowadził na scenę trzeciego aktora. Filozofia została rozpalona w okresie klasycznym, ponieważ klasyczni Grecy zaczęli zdawać sobie sprawę ze znaczenia racjonalnego myślenia i tego, że wydarzenia życiowe miały miejsce w inny sposób niż nadprzyrodzony. Ta na nowo zdefiniowana i przeniknięta myśl filozoficzna rozprzestrzeniła się w Atenach. Trzej główni filozofowie tego okresu to Sokrates (470-399 p.n.e.), Platon (427-347 p.n.e.) i Arystoteles (384-322 p.n.e.). Sokrates nauczył Platona, jednego z jego najlepszych uczniów, swoich poglądów na świat. Platon następnie został filozofem, a jego najlepszym uczniem był Arystoteles. Arystoteles, który rozwinął metodę naukową, kontynuował edukację Aleksandra Wielkiego. Dużo zachodnich filozofii została zbudowana na ideach tych wielkich myślicieli. Rzeźba stała się bardziej realistyczna w okresie klasycznym. Postać ludzka poprzez rzeźbę stała się bardziej precyzyjna i trójwymiarowa, podkreślając ideały greckiego realizmu. Fidiasz i Poliklit byli w tym czasie dwoma popularnymi rzeźbiarzami. Fidiasz (490-430 p.n.e.) stworzył posągi Ateny i rzeźby w Partenonie oraz posąg Zeusa w Olimpii. Poliklet, popularny na początku V w. p.n.e., wyrzeźbił słynny posąg Hery oraz Doryforosa, noszącego włócznię. Arcydzieła tamtych czasów charakteryzowały użycie przez Greków hebanu, marmuru, brązu, kości słoniowej i złota. Architektura również stała się bardziej wyrazista i miała cechy charakterystyczne dla Grecji. W tym okresie rozwinęły się trzy rodzaje kolumn, czego dowodem jest Partenon w Atenach: doryckie, jońskie i korynckie. Te elementy architektoniczne zostały nazwane na cześć miast, w których zostały opracowane. Kolumna dorycka to najprostsza kolumna,

pozbawiona ozdób u góry. Joński miał nieco bardziej wyszukane dekoracje na górze i na dole każdej kolumny. Kolumny korynckie były ostentacyjne i bardzo ozdobne. Filip Macedoński (381-336 p.n.e.) zjednoczył Greków poprzez podbój. Okres klasyczny zakończył się powstaniem syna Filipa II Aleksandra Wielkiego (353-323 p.n.e.) i podbojem imperium perskiego. Doprowadziło to do rozwoju kultury hellenistycznej, która łączyła kultury Grecji, Indii, Persji i Egiptu.

Ojcowie i matki pustyni

Określenie „ojcowie i matki pustyni” odnosi się do źródeł literatury ascetycznej z późnej starożytności, które są związane z monastycyzmem, głównie na pustyniach Egiptu, Palestyny, Syrii i Arabii. Monastycyzm, który dążył do fizycznego usunięcia z zamieszkałego świata, szybko utożsamiał się z niezamieszkaną pustynią jako schronieniem przed pokusami i wrogim środowiskiem, w którym można trenować ciało i umysł w kierunku jedyne go celu, jakim jest służenie Bogu. Literatura, która uchwyciła główne idee tych, którzy wyrzekli się i wycofali ze świata, składa się z praktycznych rad dla mnichów, głównie samotnych, w tym tych, którzy mogą nie mieć dostępu do doświadczonego nauczyciela. Istotnym przykładem tej literatury jest Apophthegmata Patrum, czyli Przysłowia Ojców Pustyni. Zbiór ten krążył na Wschodzie i Zachodzie w trzech różnych wydaniach i został przetłumaczony na wiele języków przed średniowieczem. Jedno wydanie przypisuje się Poemenowi z Egiptu, podobnie jak kilka powiedzeń w zbiorze. Możliwe, że powiedzonka przypisywane Poemenowi przez jego uczniów były ziarnem, wokół którego wyrosła reszta zbioru. Inni Ojcowie Pustyni to Antoni, Pachomiusz, Ammun i Biszoj, wszyscy z Egiptu oraz Hilarion i Abba Izajasz z Palestyny. Sarah i Syncletica to dwa z imion kilku pustynnych matek, których powiedzenia zostały zachowane. W wersji przysłów ułożonej alfabetycznie według imion ojca lub matki jest około 134 imion. Ci ojcowie i matki, których można datować, pochodzą z III i IV wieku n.e. i odzwierciedlają przedklasyczny monastycyzm chrześcijański. Literatura składa się z krótkich i bezpośrednich wypowiedzi na różne tematy. Tematy obejmują czujność, samokontrolę, pokorę, post i modlitwę. Rola duchowego ojca (abba) lub matki (amma) była kluczowa dla perspektywy Ojców i Matek Pustyni. Abba lub amma nie był partnerem do dyskusji ani radą, ale źródłem mądrości, której rady nowicjusz miał zastosować w praktyce. Zamiast spekulacji teologicznych, rady abba lub ammy są uosobieniem prostoty i zdrowego rozsądku. Ta rada była zawsze specyficzna dla danej osoby i dlatego opierała się na wiedzy abba lub ammy na temat nowicjusza. Każdy mnich lub mniszka musi doświadczyć własnej ścieżki rozwoju duchowego. Ojcowie i Matki Pustyni jako źródło tej mądrości byli zatem uważani nie za surowe wzorce do naśladowania, ale raczej za pionierów, z których błędów i odkryć mogły skorzystać późniejsze pokolenia. Literatura ta miała stanowić uzupełnienie reguły klasztoru i ustawodawstwa kościelnego, mającego na celu zapewnienie stabilnej instytucji, regulującej życie wspólnoty monastycznej, tak aby każdy z jej członków mógł podążać własną, chrystocentryczną drogą duchową. Praktyczne podejście tych autorytetów do zagadnień znalazło odzwierciedlenie w każdym aspekcie pracy mnicha czy mniszki, której celem było odnalezienie Boga. Ojcowie i matki pustyni są przedstawiani jako orędownicy ascezy. Asceza wiązała się z postem i panowaniem nad namiętnościami oraz walką z demonami wewnętrznymi i zewnętrznymi, ale celem tej pracy było stać się pokornym, cichym i czujnym, aby służyć Bogu i bliźniemu, słuchać i słowem Bożym i ufać wyłącznie Bogu.

Odoakr

(ok. 433–493 n.e.) król Włoch

Odoakr był wodzem germańskiego plemienia Herulów i prawdopodobnie członkiem plemienia Sciri, które żyło w Karpatach na początku V wieku n.e. i zostali pokonani i włączeni do konfederacji plemiennej Ostrogotów. Jego imię prawdopodobnie pochodzi od germańskiego elementu od, oznaczające „bogactwo” i wacar, oznaczające „czujny”. Odovacar był dowódcą germańskich

najemników, którzy służyli cesarzowi zachodniorzymskiemu Juliuszowi Neposowi (474–475 n.e.). Po usunięciu Juliusza Neposa przez jego rzymsko-germańskiego dowódcę armii, Orestesa, wojska Odovacara, złożone głównie z Herulów, zbuntowały się przeciwko Orestesowi i jego synowi, marionetkowemu cesarzowi Romulusowi Augustulusowi. Z Odovacarem na czele zbuntowani najemnicy pokonali Orestesa pod Piacenzą i usunęli z tronu Romulusa Augustulusa i położyli kres zachodniemu imperium rzymskiemu (476). Odovacar został następnie potwierdzony jako patrycjusz przez cesarza wschodniorzymskiego Zenona i założył swoją stolicę administracyjną w Rawennie, która była już stolicą za Juliusza Neposa i Romulusa Augustulusa. Niezadowolony z tytułu patrycjusza Odovacar zdecydował się nazywać siebie królem Włoch (Rex Italiae) i odmówił przyjęcia przywrócenia Juliusza Neposa do rzeczywistej pozycji władzy, zgodnie z prośbą cesarza Zenona. We wczesnych latach swojego panowania Odovacar bił monety w imieniu Neposa, akceptując jego wyższość w formalnościach. Jednak pozycja Odovacara jako pana i króla Italii została ugruntowana ponad wszelką wątpliwość. W 476 udało mu się przejąć kontrolę nad Sycylią na mocy traktatu z Wandalami z Afryki Północnej. Było to częścią planu Odovacara mającego na celu przywrócenie i ożywienie integralności terytorialnej i siły militarnej Cesarstwa Rzymskiego, pomimo sporadycznych niepowodzeń i strat terytorialnych plemion germańskich na północy Włoch. Odovacar niewiele zmienił w systemie administracyjnym Włoch i kierował rządem opartym na administracji cesarskiej nieistniejącego już zachodniego imperium rzymskiego. Miał aprobatę senatu rzymskiego i był w dużej mierze akceptowany przez ludność jako władca Włoch. Po prowokacjach do odzyskania władzy przez rezydującego w Dalmacji cesarza Juliusza Neposa, Odoakr najechał te tereny w 481 r. Wkrótce potem (484 r.) zaatakował zachodnie regiony Cesarstwa Wschodniorzymskiego (Bizantyjskiego) zgodnie z zasadą traktat zawarty z Illusem, dowódcą sił bizantyjskich, który planował obalenie Zenona. Szybka ekspansja terytorialna Odovacara, wraz z jego otwartą wrogością wobec Zenona, skłoniła tego ostatniego do sprowokowania austriackiego plemienia Rugi do ataku na królestwo Odovacara od północy. Pomimo tego, że Odovacar zdołał pokonać Rugów na ich własnym terytorium, jego szybka ekspansja i zagraniczne kampanie uczyniły go na tyle słabym, że padł ofiarą Teodoryka Wielkiego, króla Ostrogotów. Teodoryk, mianowany w 488 roku przez Zenona królem Włoch, wielokrotnie pokonał Odovacara i podbił całe Włochy w latach 488-490. W 493 Rawenna, w której schronił się Odovacar, również padła ofiarą Teodoryka. Zdobywca zawarł pokój z Odovacarem, proponując mu wspólne rządzenie Włochami.

Olmekowie

Olmekowie prosperowali na nizinach przybrzeżnych Zatoki Meksykańskiej (w obecnych meksykańskich stanach Veracruz i Tabasco) od około 1500 do 400 p.n.e. Olmekowie są jedną z kilku powiązanych ze sobą, ale w dużej mierze niezależnych formacji kulturowych rozwijających się w Mezoameryce mniej więcej w tym samym okresie. Wraz z górskimi i nizinnymi Majami, ludami Zapoteków i Mixteków z doliny Oaxaca oraz różnymi grupami kulturowymi z centralnych wyżyn i Kotliny Meksyku, Olmekowie należeli do pierwszych i najbardziej rozwiniętych cywilizacji Mezoameryki. Lingwiści klasyfikują swój język w rodzinie Mixe-Zoquean, której pozostałości przetrwały w różnych miejscach w południowym Meksyku. Olmekowie to słowo nahuatl (język Azteków), narzucone przez amerykańskiego archeologa Matthew W. Stirlinga w latach czterdziestych XX wieku, z grubsza tłumaczone jako „ludzie z krainy kauczuku”. Około roku 1800 p.n.e. półosiadłe ludy zamieszkujące region wybrzeża Zatoki Meksykańskiej wykazywały cechy kulturowe podobne do ich sąsiadów w innych częściach Mezoameryki. W ciągu następnych kilku stuleci osiągnięto swego rodzaju kulturową masę krytyczną, co skłoniło Olmeków do stworzenia jednego z pierwszych i najbardziej charakterystycznych systemów państwowych i kulturowych Mezoameryki. Z Zatoką Meksykańską zapewniającą wystarczającą ilość zasobów morskich, zasobami naturalnymi i żyznym płaskowyżem z górami Tuxtla i ich rwącymi rzekami majaczącymi za nim, region ten wykazywał wiele cech środowiskowych niezbędnych do powstania

złożonej cywilizacji. Do roku 1500 p.n.e. Olmekowie zbudowali skomplikowaną strukturę ceremonialną w San Lorenzo, w której rezydowały grupy rządzące. Szacuje się, że około 81 milionów stóp sześciennych skał, najprawdopodobniej spławionych na tratwach z górskich kamieniołomów oddalonych o prawie 50 mil, stanowiło fundament konstrukcyjny pod ceremonialną platformę, która wznosiła się na wysokość 151 stóp i zajmowała prawie 0,5 mili kwadratowej. Wokół centrum ceremonialnego znajdowały się osady i wsie zamieszkałe przez rolników, rzemieślników i plebsu, zajmujące prawie 3 mile kwadratowe. Skala konstrukcji wskazuje na wysoki stopień kontroli nad pracą dodatkową ze strony członków elity rządzącej. Z wciąż niezrozumiałych powodów San Lorenzo upadło i zostało opuszczone około 1200 roku p.n.e. Archeolodzy zinterpretowali dowody rytualnej profanacji struktur i rzeźb tego miejsca jako pochodzące z wewnętrznego buntu, jako rodzaj religijnej czystki. Około 1150 p.n.e. a około 50 mil na północny wschód następcy Olmeków San Lorenzo rozpoczęli budowę jeszcze większego i bardziej imponującego centrum miejskiego w La Venta. Przez następne sześć wieków, od około 1150 do 500 roku p.n.e., miasto prosperowało. W jego ceremonialnym rdzeniu znajdował się gliniany kopiec w kształcie stożka, wznoszący się na wysokość około 101 stóp, duży pawilon i zatopiony prostokątny plac wraz z mniejszymi konstrukcjami. Ściany i podłogi pawilonu i placu zostały ozdobione pigmentowaną gliną i piaskiem, a misternie wyrzeźbione w kamieniu rzeźby, w tym liczne kolosalne kamienne głowy, zostały rozmieszczone w strategicznych miejscach. Ośrodek ceremonialny zarezerwowany był dla rządzącej elity, podczas gdy zdecydowana większość mieszkańców La Venta zamieszkiwała okoliczne osady i wioski. Olmekowie zbudowali podobne kompleksy miejskie na północny zachód od San Lorenzo, w Tres Zapotes; mniej więcej w połowie drogi między nimi w Laguna de los Cerros; i gdzieś indziej na nizinach wybrzeża Zatoki Perskiej. Ekonomiczne podstawy cywilizacji Olmeków opierały się na połączeniu intensywnego i ekstensywnego rolnictwa, pozyskiwania różnorodnych zasobów morskich oraz sieci lokalnego, regionalnego i dalekosiężnego handlu i wymiany. Długodystansowe stosunki handlowe i wymiany obejmowały większą część Mezoameryki, w tym strefy Majów na południu i wschodzie; na środkowe wyżyny; i daleko na zachód i południe, do współczesnych stanów Oaxaca i Guerrero. Olmekowie nie pozostawili żadnych pisemnych zapisów poza petroglifami, rzeźbami i obrazami, pozostawiając tajemnicą podstawowe cechy kulturowych, religijnych i politycznych systemów Olmeków. Sztuka Olmeków była wysoce stylizowana, zaawansowana technicznie i innowacyjnie wykonana oraz miała wiele znaczeń religijnych i kosmologicznych. Olmekowie są prawdopodobnie najbardziej znani ze swoich masywnych kamiennych głów, w większości wyrzeźbionych z bazaltu. Niektórzy zauważyli, że te kamienne głowy wykazują wyraźnie afrykańskie cechy, z ich szerokimi, płaskimi nosami i dużymi ustami, co sugerowało afrykański wpływ na formowanie się cywilizacji Olmeków. Większość uczonych odrzuca hipotezę wpływów afrykańskich, zamiast tego interpretując Olmeków jako wyraźnie mezoamerykańską tradycję kulturową, która wyłoniła się z całkowicie rdzennych przodków kulturowych. Inne przedmioty artystyczne wykonane przez Olmeków to ogromne i misternie rzeźbione stele przedstawiające różne sceny mitologiczne i kosmologiczne, maski i mozaiki złożone z różnorodnych kamieni szlachetnych i minerałów, misternie wykonana ceramika i naczynia oraz małe i kunsztownie rzeźbione figurki wykonane z jadeitu, serpentyn, zielony kamień i inne rzadkie minerały. Wiele z tych ostatnich zawiera obrazy, które nazwano „wyjąłym dzieckiem” lub „jaguarem”. Sztuka Olmeków obejmuje również stylizowane przedstawienia węży, ropuch, orłów i wielu innych stworzeń naturalnych i istot nadprzyrodzonych. Około roku 350 p.n.e. La Venta i inne ośrodki Olmeków zostały, podobnie jak San Lorenzo prawie dziewięć wieków wcześniej, zniszczone i opuszczone. To, co pozostawili po sobie Olmekowie, miało nieoceniony wpływ na kształtowanie się późniejszych dziejów Mezoameryki.

Orygenes

(ok. 185 – ok. 253 n.e.) teolog i przywódca kościoła

Orygenes z Aleksandrii reprezentuje jedną z najbardziej fascynujących, choć kontrowersyjnych postaci wczesnego Kościoła. Konkretny szczegóły z życia Orygenesesa są nieco niejednoznaczne i musimy w dużej mierze polegać na wysiłkach historyka Euzebiusza z IV wieku. Orygenes urodził się około 185 roku n.e. w Aleksandrii i żył w jednym z najintensywniejszych okresów prześladowań chrześcijan pod rządami cesarza rzymskiego Decjusza. Jego rodzice wychowali go w chrześcijańskim domu tak pobożnym, że jego ojciec dobrowolnie zginął jako męczennik około 201 roku, a on otrzymał solidne hellenistyczne wykształcenie. Od najmłodszych lat Orygenes nauczał w szkole katechetycznej w Aleksandrii, ponoc zastępując Klemensa na jej czele w wieku zaledwie 18 lat. Orygenes prowadził styl życia w ścisłej ascetycznej dyscyplinie, zyskując przydomek Adamantios, czyli Człowiek ze Stali. Zyskał szeroką reputację dzięki swojemu rozległemu nauczaniu i stypendium w zakresie egzegezy biblijnej, doktryny, nawoływań i apologetyki. Orygenes napotkał jednak pewne trudności, gdy Demetriusz, biskup Aleksandrii, zwołał synod, który ekskomunikował Orygenesesa za głoszenie kazań jako osoba świecka przed biskupami i za wyświęcenie na kapłana pomimo rzekomej samokastracji. Wkrótce potem Orygenes opuścił Aleksandrię i udał się do Cezarei, aby kierować szkołą teologiczną. Zmarł tam około 253 r. w wyniku uwięzienia i tortur zadanych mu przez rzymskich prześladowców, pozostawiając po sobie dorobek tak obszerny, że nie całość się zachowała. Jednym z największych wkładów Orygenesesa w teologię patrystyczną jest jego egzegeza biblijna. Pisząc zarówno w formie komentarza, jak i homilii, Orygenes zinterpretował prawie każdą księgę Starego i Nowego Testamentu. Ze swoim charakterystycznym stylem Orygenes zwykle bardzo szczegółowo interpretował Pismo Święte wiersz po wierszu, a nawet słowo po słowie, czasami tworząc wielotomowe komentarze do jednej księgi biblijnej, takiej jak Księga Rodzaju i Ewangelia Jana. Te komentarze, które przetrwały, dostarczają bogactwa wglądu i świadectwa egzegetycznej metody Orygenesesa, która wywarła wpływ na tak wielkie postacie patrystyczne, jak Hieronim, Ambroży, Augustyn z Hippony i Bazyl Wielki. Orygenes jest szczególnie znany z używania alegorii. Jak wyjaśnia Orygenes w czwartej księdze O pierwszych zasadach, pismo święte, dzięki swojemu boskiemu autorstwu, jest w stanie nadać znaczenie na wielu różnych poziomach, w tym na płaszczyźnie dosłownej, moralnej i duchowej. Kierując się nauczaniem kościoła i Duchem Świętym, można określić te poziomy znaczenia w miarę wzrastania w wierze. Reputacja Orygenesesa niestety ucierpiała pośmiertnie w wyniku kontrowersji orygenistów w okresie od IV do VI wieku. Po Soborze Nicejskim w 325 r. zakwestionowano niektóre poglądy teologiczne Orygenesesa, w tym tendencję do twierdzenia, że Syn i Duch Święty są w istocie czymś mniejszym od Ojca (subordynacjonizm) oraz do postrzegania zmartwychwstania w kategoriach duszy, a nie ciała. Chociaż te poglądy były niezaprzeczalnie nieortodoksyjne, Orygenes żył przed ekumenicznymi soborami, które ustanowiły oficjalną doktrynę kościoła, a kontrowersje te miały miejsce długo po jego śmierci. Chociaż cesarz Justynian wyklął Orygenesesa w 553 r., nadal jest chwalony za jego pozytywny wkład, zwłaszcza egzegezę biblijną, którą pochwalił papież Leon XIII w swojej encyklice Providentissimus Deus.

ostracyzm

Ostracyzm był dobrze ugruntowaną praktyką stosowaną w klasycznej Grecji w V wieku p.n.e. wypędzić osoby publiczne z miasta. Stworzony przez Klejstenesa, został użyty w Atenach do wypędzenia Hipparchosa w latach 488-487 p.n.e. Ostracyzm reprezentował rytualny i symboliczny sposób działania. Daleki od bycia mechanizmem sądowym (nie zezwalano na żadne debaty ani przemówienia), ostracyzm był skuteczną bronią do atakowania osób publicznych, które mogły zdobyć zbyt dużą władzę. Groźba ostracyzmu skutecznie rozwiązywała również otwarte konfrontacje między wrogimi stronami. Jednak tylko kilka przypadków udanych ostracyzmów zostało potwierdzonych, w większości przypadków przeciwko wybitnym obywatelom z rodzin posiadających, a jego rzeczywiste zastosowania były rzadkie. Co roku podczas szóstej prytany sejmiku lud w drodze wstępnego głosowania decydował, czy w tym roku należy zorganizować ostrakoforię. Jeśli się na to zgodzili, to w ciągu ośmiu prytan, czyli

dwa miesiące po decyzji, samo głosowanie odbywało się na rynku (agorze). Podczas tego spotkania każdy obywatel zaznaczał odłamek (ostrakon) z imieniem osoby, którą chciał wyrzucić z polis i włożyć do urny. Przed wyborami nie sporządzono żadnej listy kandydatów. Człowiek, którego nazwisko zostało wydrapane na największej liczbie ostraków, został wygnany z Aten na 10 lat, ale istnieją kontrowersje co do liczby głosów potrzebnych do tego wyniku: dla niektórych specjalistów wymagane było kworum wynoszące 6000 głosów, podczas gdy inni uważają, że dana osoba musiała zostać zidentyfikowana w co najmniej 6000 głosów, aby poddać się ostracyzmowi. Tysiące ostraków znaleziono w różnych wykopaliskach, zwłaszcza w Kerameikos i ateńskiej agorze. Znaleziono wiele z nich, noszących to samo imię (na przykład Temistokles), najwyraźniej napisanych tą samą ręką i starannie pomalowanych. Niewykluczone, że w ciągu dwóch miesięcy dzielących pierwszą decyzję od głosowania przeprowadzono szereg kampanii społecznych mających na celu przekonanie ludzi do konieczności usunięcia określonej osoby i rozdano wśród wyborców przygotowane ostraki. W przeciwieństwie do kar prawnych ostracyzm miał raczej łagodne skutki. Nie oznaczało to konfiskaty ani utraty statusu obywatelskiego, a w wielu przypadkach dowody wskazują, że osoby poddane ostracyzmowi, takie jak Kimon czy Arysteides, zostały wezwane do miasta przed upływem 10-letniego okresu. Ostatni ostracyzm w Atenach odbył się prawdopodobnie w latach 416–415 p.n.e., kiedy demagog Hyperbolos chciał wypędzić z miasta Alkibiadesa lub Nikiasza. Obaj politycy, zagrożeni możliwością wydalenia, zdołali pozbyć się wspólnego wroga, a sam Hyperbolos został poddany ostracyzmowi. Źródła wskazują, że lud ateński był zniechęcony zaistniałą sytuacją i że procedura ostracyzmu nie została ponownie wdrożona. Prawda jest taka, że do tego czasu wprowadzono nowe mechanizmy prawne, które były w stanie poradzić sobie z możliwością usunięcia niepożądanych polityków na drodze procesów sądowych, takie jak graphe paranomon i pomogły rozwiązać te problemy w mniej nieprzewidywalny sposób. Inne greckie miasta, takie jak Argos, Megara i Miletos, również wprowadziły proces ostracyzmu. W Syrakuzach nazywano to petalismos, ponieważ imiona były pisane na drzewach oliwnych.

Ostrogoci i Longobardowie

Ostrogoci i Longobardowie byli germańskimi barbarzyńcami, którzy kolejno stawali się władcami post-rzymskich Włoch. Ostrogoci byli wschodnią gałęzią ludów gockich, zachodnią byli Wizygoci. Najpierw osiedlili się na terenie Ukrainy. Wczesny król Ostrogotów, Ermanric, został pokonany i podbity przez Hunów ok. 375 n.e. Podobnie jak inne ludy niemieckie, Ostrogoci odzyskali niepodległość i weszli do Cesarstwa Rzymskiego jako rzymscy sojusznicy po śmierci Huńskiego króla Attyli w 453 roku. Najważniejszym królem Ostrogotów był Teodoryk, który został królem w 474 roku. Po spustoszeniu Tracji młody król został skierowany na zachód przez rzymskiego cesarza Zenona w Konstantynopolu. Zenon miał nadzieję, że Teodoryk pokona Odoakra, byłego przywódcę barbarzyńskich najemników, który w 476 roku obalił ostatniego rzymskiego cesarza na Zachodzie, Romulusa Augustulusa. Teodoryk szybko pokonał Odoakra i zdradziecko go zamordował. Królestwo Ostrogotów pod panowaniem Teodoryka było najbardziej „cywilizowanym” z post-rzymskich królestw barbarzyńskich w zachodniej części Morza Śródziemnego, naznaczonym trwałością cywilizacji rzymskiej i ciągłym uznaniem panowania cesarza rzymskiego w Konstantynopolu. Senat rzymski nadal się zbierał, a wielu senatorów służyło rządowi Teodoryka. Podobnie jak późnorzymscy cesarze zachodniorzymscy, stolicą Teodoryka była Rawenna, a nie Rzym. W przeciwieństwie do innych państw barbarzyńskich, królestwo Ostrogotów we Włoszech nie posiadało różne zbiory praw dla Rzymian i barbarzyńców, chociaż Goci sądzili Gotów przed sądami wojskowymi, a Rzymianie przed sądami cywilnymi Rzymian. Jednak podobnie jak inne państwa barbarzyńskie, Ostrogockie Włochy stanęły przed problemem różnic religijnych. Ostrogoci byli chrześcijanami ariańskimi, zaprzeczającymi równość Chrystusa z Bogiem Ojcem, podczas gdy ich poddani rzymscy byli prawosławnymi, akceptującymi naukę o Trójcy Świętej. Pod koniec swego panowania Teodoryk przyjął ostrzejszą politykę wobec Senatu i przywódców

Rzymian w obawie, że spiskują oni z prawosławnym cesarzem. Jego wnuk Athalaryk został następcą Teodoryka, ale prawdziwą władzę sprawowała jego matka, córka Teodoryka, Amalasueta. Tradycyjni Ostrogoci wierzyli, że Amalasueta zbyt skłaniała się ku rzymskiej stronie i brakowało jej sławy Teodoryka jako przywódcy wojennego. W 534 została uwięziona i uduszona przez męża Teodahada, który przyjął dla siebie koronę Ostrogotów. Królestwo Ostrogotów stanęło jednak na drodze cesarza rzymskiego Justyniana I, który dążył do zniszczenia ariańskiego mocarstwa barbarzyńskiego Morza Śródziemnego. Ogłaszając się mścicielami Amalasuety, armia rzymska pod dowództwem słynnego generała Belizariusza wylądowała we Włoszech w 535 r. Teodahad, biedny przywódca, został zdeponowany na rzecz generała Witigesy, który został schwytany i przewieziony do Konstantynopola w 540 r. (Ostrogoci zaproponowali, że Belizariusz będzie ich królem, ale odmówił.) Następny król Ostrogotów do wyłonienia się, Totila, odniósł pewien sukces, a nawet odzyskał Rzym, ale ostatecznie został pokonany i zabity w bitwie pod Busto Gallorum w 552 roku przez rzymskiego generała Narsesa na czele armii w większości barbarzyńskiej. Wkrótce potem Ostrogoci zniknęli jako lud. Zniszczenie Ostrogotów przez Rzymian i towarzyszące mu zniszczenia utorały drogę do podboju znacznej części Włoch przez znacznie bardziej barbarzyńskich Longobardów. Longobardowie osiedlili się na północ od Dunaju, gdzie znaleźli się pod rosnącą presją Awarów, ludu wywodzącego się z Azji Środkowej. Pod przywództwem króla Alboina Longobardowie najechali północną Italię i założyli królestwo ze stolicą w Pawii. W kolejnych dziesięcioleciach rozszerzyli swoją kontrolę nad półwyspem. Jednak w przeciwieństwie do Ostrogotów Longobardowie nigdy nie zdobyli Rzymu ani nie stali się panami całej Italii. Ich królestwo również nigdy nie było tak scentralizowane, jak królestwo ich poprzedników. Longobardowie rywalizowali z książętami i papieżami o Rzym oraz z cesarzami wschodniorzymskimi lub bizantyjskimi o półwysep. Poza północnym królestwem Longobardów na południu, w Spoleto i Benevento, powstały również na wpół niezależne księstwa lombardzkie. Longobardowie, w przeciwieństwie do Ostrogotów, utrzymywali podwójny system praw dla Rzymian i barbarzyńców. Z biegiem czasu jednak przeszli z pierwotnych religii pogańskich i ariańskich na katolicyzm swoich poddanych, co zakończyło spór religijny z papieżem, ale pozostawiło terytorialny. Cesarze bizantyjscy rzekli się ochrony papieża po upadku Rawenny na rzecz lombardzkiego króla Aistulfa w 751 r. Jednak królestwo lombardzkie zostało ostatecznie zniszczone przez królestwo Franków.

Opór Wizygotów

Początkowo siła muzułmańska, która była odpowiedzialna za wielką falę ekspansji muzułmańskiej, miała swoją siedzibę w ich odległej stolicy, Damaszku. Natomiast w muzułmańskiej Hiszpanii Kordoba została stolicą, gdzie muzułmańscy najeźdźcy osiedlili się jako właściciele nieruchomości wkrótce po zwycięstwie nad Wizygotami. Jednym ze sposobów nabycia ziemi w Kordobie było małżeństwo z ważnymi członkami arystokracji Wizygotów. Miało to dodatkową zaletę w postaci odparcia potencjalnego sprzeciwu Wizygotów, którzy stanowili klasę rządzącą w Kordobie przed ich porażką z rąk muzułmanów. Pomimo pozornego rozejmu Wizygotów z muzułmanami w Hiszpanii, członkowie arystokracji wizygockiej, którzy uciekli na północ Półwyspu Iberyjskiego, w dalszym ciągu stawiali opór muzułmańskim rządóm na południu. To był impuls dla muzułmanów do inwazji na północny górzisty region półwyspu, a także na Francję. Muzułmańscy najeźdźcy szczególnie chcieli zdobyć zasoby we Francji, a nie w niedostępnych regionach północnej Hiszpanii. Ataki te miały na celu zdobycie łupów, ponieważ w tamtym czasie muzułmańscy władcy w Hiszpanii posiadali gospodarkę łupów, czyli ghanima. System ten dobiegł końca, gdy trzy główne wyprawy wojskowe do Francji w VIII wieku zakończyły się katastrofalnymi porażkami. Kalifowie Umajjadów w Al-Andalus prowadzili politykę tolerancji wobec niemuzułmanów pod swoimi rządami. Mieszkańcy niemuzułmańscy musieli ponosić najcięższy ciężar podatków. Musieli płacić pogłówne (dżizja) i podatek gruntowy. Zatem największym źródłem dochodów przeznaczanych na finansowanie kampanii wojskowych kalifów byli niemuzułmańscy mieszkańcy Al-Andalus. Przyczyniło się to do prowadzenia polityki tolerancji wobec

ludności chrześcijańskiej i żydowskiej. Nawrócenie na islam nasiliło się za panowania kalifatu Umajjadów. Dzieje się tak pomimo faktu, że w tym okresie islamski prozelityzm był minimalny. Dlatego sugeruje się, że do nawrócenia motywowały siły społeczne lub ekonomiczne, a nie jakkolwiek aktywny nacisk misyjny ze strony muzułmanów. W IX wieku miały miejsce masowe nawrócenia. Korzyści z konwersji obejmowały możliwości zatrudnienia w rządzie. Muzułmanie nie tylko płacili znacznie niższe podatki niż niemuzułmanie, ale mogli także zyskać lepsze stanowiska w biurokracji. W rzeczywistości więziami jednoczącymi różne grupy ludzi była kultura i literatura, a nie religia, co stworzyło harmonijne otoczenie. W muzułmańskiej Hiszpanii istniała duża grupa chrześcijan, znana jako Mozarabowie, którzy osiedlili się głównie w Sewilli. Przyjęli muzułmański styl życia pod względem mody, architektury i literatury, nie przechodząc na islam. W roku 1139 ci Mozarabowie cierpieli prześladowania religijne ze strony współchrześcijan po najazdach króla Portugalii Afonsa I (Henriquesa) na Sewillę, ponieważ nie byli uważani za prawdziwych chrześcijan.

Ogotai Khan

(1185–1241) Przywódca mongolski

Ogotai Khan był trzecim synem Czyngis-chana i większość swojego wczesnego życia spędził na prowadzeniu kampanii. Zdając sobie sprawę z nieprzejednanej wrogości między swoim pierwszym i drugim synem, Juji i Chagatai Khanem, Czyngis zdecydował w 1219 roku o pominięciu obu i objęciu najwyższego przywództwa Mongołów po własnej śmierci na rzecz Ogotai. Potwierdził tę decyzję przed swoją śmiercią w 1227 r. Ogotai został zatwierdzony jako drugi khaghan (wielki chan) Mongołów przez khuriltai przywódców mongolskich w 1229 r. i ustanowił Karakorum w górnym biegu rzeki Orkhon jako swoją stolicę, otaczając je murem obronnym. Wierny swemu dziedzictwu bojowemu, Ogotai rozpoczął swoje panowanie od masowych kampanii mających na celu rozszerzenie imperium mongolskiego, gromadząc cztery armie. Jeden z nich maszerował na zachód, aby podbić stepy środkowej Eurazji i księstw rosyjskich, przez Ural i Wołgę. Jej celem, pod przewodnictwem starego wojownika Subotaia i Batu (syna Juji), było zabezpieczenie i powiększenie dziedzictwa synów Juji (który zmarł przed Czyngischanem). Celem drugiej armii było dokończenie podboju Khwarazm, obejmującego współczesny Iran, a następnie Bliskiego Wschodu i Azji Mniejszej. Trzecia armia zaatakowała Koreę, która została podbita wcześniej, ale zbuntowała się przeciwko nieznośnym warunkom panowania Mongołów. W końcu Ogotai i jego młodszy brat Tului Khan poprowadzili siły, które miały dokończyć podbój dynastii Jin (Chin) w północnych Chinach. W 1233 roku zajęli stolicę Jin, Kaifeng (K'ai-feng); ostatni cesarz Jin popełnił samobójstwo w 1234 roku i całe północne Chiny znalazły się pod panowaniem Mongołów. Najbardziej spektakularny sukces odniosła armia Subotaia, podbijając plemiona tureckie na stepach rosyjskich, wszystkie księstwa rosyjskie z wyjątkiem Nowogrodu, Ukrainy, Polski, Moraw i Węgier. Byli u bram Wiednia, zanim wycofali się w 1241 roku na wieść o śmierci Ogotai. Armia wysłana na podbój Bliskiego Wschodu dodała zachodnią Persję i Kaukaz pod kontrolę Mongołów. Korea poddała się w 1259 r. Ogotai przeprowadził także reformy administracyjne, aby scentralizować administrację, aby zapewnić sobie kontrolę nad mongolskimi panami oraz skuteczne pobieranie podatków i danin od osiadłych poddanych. Dzięki niezwykłemu niemongolskiemu doradcy Yelu Chucai (Yeh-lu Ch'u-ts'ai) rozpoczęto w północnych Chinach reformy, które położyły kres brutalnym grabieżom i masakrze ludności w oparciu o założenie, że ludzie pracujący płacą więcej podatków, niż są w stanie zapewnić ekspedycje zebrać. Po kampanii przeciwko Jinowi Ogotai wrócił do Karakorum i oddał się przyjemnościom, polowaniu i picciu tak intensywnie, że wyznaczono urzędnika, który liczył ilość wypijanego dziennie wina. Jego druga żona, Toregene, szybko podjęła działania, aby umocnić swoją władzę, jeszcze zanim zmarł podczas polowania; został pochowany w Jungarii w swoim osobistym apanażu (lennie). Zgodnie z mongolskim zwyczajem wdowa po nim, Toregene, została regentką do czasu wybrania przez khuriltai nowego władcy. Jej celem było zapewnienie wyboru jej syna Guyuga na

kolejnego khaghana, pomimo dużego sprzeciwu ze strony oddziałów mongolskiego rodu królewskiego. Po czterech i pół roku udało jej się.

Olaf I

(969–1000) król Norwegii

Olaf Tryggvason rządził królestwem Norwegii jako Olaf I. Był synem króla Tryggve Olafssona, ale został zmuszony do ucieczki, gdy Eric Krwawy Topór zabił jego ojca i dokonał czystki w rodzinie królewskiej. Olaf w końcu znalazł schronienie w Nowogrodzie, gdzie Wikingowie założyli osady. Ich sława jako wojowników uczyniła ich cenionymi żołnierzami najemnymi w całej Europie Wschodniej; tyle samo Wikingów udało się na wschód, co tych, którzy dokonali bardziej znanych wypraw do Europy Zachodniej. Ich waleczność cieszyła się tak dużym uznaniem, że cesarze wschodniego Cesarstwa Rzymskiego i Bizantyjskiego umieścili ich wśród swoich najważniejszych oddziałów jako Straż Przyboczna Waregów. Ogromne topory, które nosili jako główną broń, wzbudziły strach i szacunek ze strony wrogów. Olaf służył w Nowogrodzie pod rządami Włodzimierza I (Włodzimierza Wielkiego) (ok. 958–1015), który nawrócił Rusinów, przodków dzisiejszych Rosjan, na chrześcijaństwo w swoim księstwie Rusi Kijowskiej. Olaf służył także jako najemnik pod rządami Świętego Cesarza Rzymskiego Ottona III (960–1002). Po pobycie w Europie Wschodniej, gdzie poślubił polską księżniczkę, zaangażował się w najazdy Wikingów na Anglię i Francję. Po śmierci polskiej żony poślubił Gyde, siostrę Olafa Kvarana, króla Wikingów Dublina. Irlandia, podobnie jak Anglia, bardzo ucierpiała z powodu najazdów Wikingów ze Skandynawii. Ale podobnie jak we Francji i Anglii Wikingowie stworzyli stałe osady, a Dublin wywodzi swoje korzenie z osady Wikingów. Dublin nad rzeką Liffey byłby doskonałym i chronionym miejscem kotwicowiska dla długich statków Wikingów. Dopiero w 1014 r. irlandzki wysoki król Brian Boru pokonał Wikingów pod Clontarf, skutecznie przywracając większość Irlandii pod panowanie rdzennych irlandzkich mieszkańców. Jednak Brian zginął pod koniec bitwy. Olaf dowiedział się o niezadowoleniu Norwegów z rządów hrabiego Haakona. Zdecydował się na dramatyczną walkę o tron ojca. Lud powitał go jako prawowitego króla, a on szybko zyskał pozycję władcy królestwa. Johannes Brondsted pisze w *The Vikings*, że Haakon „został zamordowany przez jednego ze swoich sług”. Jednak w ok. 995 Olaf nawrócił się na chrześcijaństwo i zgodnie z ówczesnym zwyczajem spowodował, że jego lud nawrócił się wraz z nim. Podczas nawrócenia Norwegii kazał szamanom, którzy mu się sprzeciwiali, utonąć podczas przyptywu. Po nawróceniu Olaf zaprzestał napadania na kraje chrześcijańskie i skierował swą znaczną energię na napadanie na kraje pogańskie. Data przejścia Olafa na chrześcijaństwo jest kwestionowana. Johannes Brondsted w *Wikingach* wspomina, jak Olaf najechał Anglię w 991 r. W 994 r. brał udział w masowym napadzie na Londyn wraz z duńskim królem Sweynem (Swenem) Widłobrodym. Brondsted zauważa, że Olaf został już nawrócony na chrześcijaństwo. Według Brondsteda nalot był dużym przedsięwzięciem. „Przy pomocy wspólnej floty składającej się z około stu langskipów i prawdopodobnie co najmniej dwóch tysięcy ludzi zaatakowali Londyn; ale miasto odparło atak, a Wikingowie musieli zadowolić się splądrowaniem południowo-wschodniej Anglii i ostatecznie zaakceptowaniem wyjazdu 16 000 funtów srebra. Olaf Tryggvason wyjechał na dobre, aby podjąć się zadania podboju Norwegii.” W tym czasie Ethelred był królem Anglii. Olaf, kiedy objął tron norweski, założył swoją stolicę w Nidaros, obecnie znanym jako Trondheim. Po objęciu tronu w 995 Olaf narzucił chrześcijaństwo wśród ogółu społeczeństwa, ale jego rządy były pewne tylko na północy wokół Trondelag. Jego były sojusznik Sweyn Widłobrody z Danii zajął południową część Norwegii. Podczas gdy Olaf próbował umocnić swoje rządy w Norwegii, kontrolował także Islandię. Dołożył wszelkich starań, aby nawrócić mieszkańców Islandii od pogańskich zwyczajów. Choć pierwsi misjonarze, zauważa Brondsted, zostali wysłani w 987 r., ich podróż zakończyła się niepowodzeniem. Jednak około 997 r. wysiłki Olafa zakończyły się sukcesem i na posiedzeniu Rzeszy Islandzkiej, być może najbliższym zgromadzeniu prawdziwie demokratycznemu, jakie istniało wówczas

w północnej Europie, ogłoszono chrześcijaństwo. Tymczasem próba konsolidacji Olafa przybliżyła go do konfrontacji ze Sweynem Widłobrodym z Danii. Sweyn, widząc nadchodzący konflikt, starannie utkał wokół Olafa sieć sojuszy. Sweyn poślubił matkę króla Weden, Olafa Skotkönunga. Starał się włączyć do swoich przymierzy małżeńskich także synów Earla Haakona. Jeden syn, Swen, był żonaty z siostrą Skotkonunga, drugi, jak zauważa Brondsted, był żonaty z własną córką Sweyna Widłobrodego. W 1000 roku Olaf spotkał swoich wrogów w bitwie morskiej u wybrzeży wyspy Svold, niedaleko Rugii. Olaf miał znaczną przewagę liczebną nad flotami Danii i Szwecji, a także Norwegami, którzy podążali za dwoma synami hrabiego Haakona. Co więcej, jak pisze Brondsted, zdradzili go także wojownicy Wikingów, zwani Joms-wikingami. Olaf dzielnie walczył z pokładu swojego statku Long Dragon, który był podobno największym okrętem wojennym, jaki kiedykolwiek widziano na wodach skandynawskich. Należy zauważyć, że wioślarze na langskipach Wikingów również byli wojownikami, a nie niewolnikami, jak na galerach starożytnych Greków i Rzymian. Kiedy statki wchodziły w bliski kontakt, czasami próbowano staranować statek wroga. Jednak podobnie jak w przypadku Rzymian, bitwę rozstrzygnął konflikt zbrojny pomiędzy wojownikami, którzy zaatakowali wrogi statek i starali się pokonać załogę. Zniszczenie langskipowca nigdy nie było prawdziwym celem taktycznym, ponieważ atakujący zwykle starali się zabrać go w stanie nienaruszonym i wzbogacić swoją flotę. Z pewnością tak byłoby w przypadku Długiego smoka Olafa. Po śmierci Olaf pozostał bohaterem swojego ludu, który szeptał, że wciąż żyje i na próżno czekał na jego powrót

Omar Khayyam

(1048–1131) Perski poeta i astronom Omar Chajjam urodził się w Nishapur w Persji (dzisiejszy Iran); jego imię oznacza „wytwórca namiotów”, co prawdopodobnie było zajęciem jego ojca. Za życia dał się poznać nie jako poeta, ale jako matematyk i astronom. Studiował filozofię i nauki ścisłe. Jak wszyscy artyści i naukowcy tamtych czasów, utrzymanie Omara Chajjama zależało od patronatu lokalnych władców lub osób zamożnych. Jako młody człowiek pracował w Samarkandzie pod patronatem władcy Seldżuków, Malika Szaha, w tym czasie napisał Traktat o wykazywaniu problemów algebry. Traktat był przełomowym dziełem matematycznym; sporządził także listę tablic astronomicznych i wraz z innymi naukowcami pracował nad zreformowaniem kalendarza. Po śmierci Malika Szacha i zmianie losów politycznych Omar Chajjam przeniósł się do wielkiego ośrodka islamskich studiów naukowych w Merw (w dzisiejszym Turkmenistanie), gdzie pisał krytyczne analizy greckiej myśli stronomicznej i matematycznej. Podróżował także do Mekki i Bagdadu, innych ośrodków myśli naukowej. Na starość wrócił do Iszapur, gdzie zmarł w 1131 r. Na zachodzie Rubajjat Omara Chajjama, seria prawie 600 rymowanych czterowierszowych czterowierszów, spopularyzował tłumaczenie Edwarda Fitzgeralda z 1859 r. Fitzgerald pozwolił sobie na dużą swobodę w zakresie tekstu i uważa się, że Omar Chajjam napisał prawdopodobnie tylko około 200 czterowierszy. Rubaiyat odzwierciedla romantyczną i pragmatyczną naturę Omara Khayyama i obejmuje szeroki zakres tematów, w tym miłość i śmierć. Wiersz otwarcie podchodzi do zmysłowości, wina, kobiet i pieśni, za pomocą takich wersetów

Czy w Naishapur, czy w Babilonie,

Czy Puchar ze słodkim czy gorzkim biegiem,

Wino życia sączy się kropla po kropli,

Liście Życia spadają jeden po drugim.

Liberalne poglądy Omara Chajjama zostały zaatakowane przez bardziej purytańskich muzułmanów, a także przez mistycznych poetów perskich, którzy sprzeciwiali się jego pesymizmowi i światopoglądowi.

Oświecony własny interes

Podobnie jak Bodin, Hobbes argumentował, że prawdziwy monarcha będzie powstrzymany od arbitralnego i niegodziwego postępowania, kierując się rozumem i oświeconym interesem własnym. Ponieważ monarcha był ucieleśnieniem suwerenności, jego prywatny interes byłby zgodny z dobrem publicznym. Mądry władca zwracałby się o radę do osób najlepiej wyposażonych, aby jej udzielić, ale zawsze zastrzegałby sobie osobiste prawo do wyboru i wdrożenia najlepszej polityki. Uprowadzając krytykę, która wskazywałaby na historyczne przykłady władców, którzy nie troszczyli się o dobro wspólne i najrozsądniejszą politykę, Hobbes wielokrotnie stwierdzał, że wszelkie problemy, jakie mogłaby wywołać korupcja pojedynczego władcy, po prostu zwielokrotniłyby się w oligarchii lub państwie demokracja. Polityka Bossueta wyprowadzona z samych słów Pisma Świętego (1709) była badaniem natury władzy królewskiej, jak pokazano w Biblii i historii. Przez wiele lat Bossuet był nauczycielem Dauphina, syna i następcy Ludwika XIV, w związku z czym był bardzo zainteresowany funkcjonowaniem francuskiej monarchii i miał o niej wiedzę. Zaproponował, że władza króla jest „ojcowska”, „absolutna” i „podlegająca rozsądkowi”, ale dodał też cechę „świętą”. Zasadę, że władza doczesna pochodzi od Boga, można znaleźć w wielu miejscach Biblii, a większość średniowiecznych władców europejskich uważano za pomazańców Bożych. Doktryna o boskim prawie królewskim była przywoływana przez władców XVI i XVII wieku, takich jak Jakub VI i I ze Szkocji i Anglii, aby usprawiedliwić swoje działania i potępić opór lub kwestionowanie ich władzy. We Francji sakralność królestwa miała dodatkowy wymiar: skoro król został osadzony na tronie przez Boga, opór wobec jego władzy był bezprawny i grzeszny; ci, którzy sprzeciwiali się polityce politycznej lub religijnej króla, tacy jak hugenoci, nie powinni być w ogóle tolerowani. Wczesnym przykładem próby centralizacji władzy w osobie władcy i obejścia istniejących instytucji i kontroli jest rosyjski car Iwan IV (panujący w latach 1533–1584). Iwan rozpoczął swoje panowanie jako wielki książę moskiewski, ale w 1547 roku przyjął tytuł cara (cesarza) Rosji. W 1565 roku, sfrustrowany problemami wciąż stojącymi przed jego podzielonymi posiadłościami, Iwan utworzył odrębną administrację pod swoją osobistą kontrolą, Opriczninę. Pierwotnie zasięg ten ograniczał się geograficznie do niektórych miast i części obszarów wiejskich, ale z biegiem czasu jego rozmiar i zakres rosły. Panowanie Iwana IV ilustruje dwie różne koncepcje często kojarzone z absolutyzmem. Pierwsza to reforma państwa, która obejmowała utworzenie stałej armii i scentralizowanej biurokracji odpowiedzialnej bezpośrednio przed władcą, a także systematyczną przebudowę praw i instytucji wywodzących się z czasów feudalnych. Zasada druga, despotyczna i arbitralna, była jednym z głównych powodów, dla których wielu filozofów i mężów stanu obawiało się i sprzeciwiało wszystkiemu, co przypominało absolutyzm królewski. Jedynym władcą, któremu najczęściej kojarzy się z absolutyzmem, jest Ludwik XIV, król francuski (panujący w latach 1643–1715). Choć prawdą jest, że Król Słońce dysponował potężniejszym aparatem państwowym niż jego poprzednicy i wykazywał się większym wigorem w kierowaniu Francją niż jego bezpośredni następcy, to jednak nie był on w głównej mierze odpowiedzialny za stworzenie systemu, któremu przewodził. Francję podzieliły w XVI wieku wewnętrzne wojny polityczne i religijne, choć pojawienie się silnego władcy, Henryka IV, zapoczątkowało proces załagodzenia podziałów i stabilizacji rządu – przynajmniej do czasu zamordowania Henryka w 1610 roku. Jego następcą, Ludwik XIII nie był tak asertywny i do lat dwudziestych XVII wieku skutecznie przekazał znaczną część swojej władzy kardynałowi Richelieu. Ludwik XIV mógł świadomie przedstawiać siebie jako władcę absolutnego, ale codzienna rzeczywistość zarządzania jego królestwem była zupełnie inna. Nie pozbył się wszelkich przeszkód dla swojej władzy, ale poprzez połączenie kompromisu i asertywności potrafił zmniejszyć opór takich organów, jak szlachta, parlament i kościół. Ludwikowi XIV tylko częściowo udało się ugruntować pozycję niekwestionowanego władcy swojego królestwa, a jeszcze mniej, gdy próbował działać w roli „arbitra Europy”. W rzeczywistości uczeni tacy jak Nicholas Henshall argumentują, że utrzymujący się wizerunek Ludwika XIV jako monarchy absolutnego zawdzięcza bardziej utrwaleniu mitu przez angielskich polemistów niż jego faktycznemu zachowaniu. Henshall twierdzi, że po chwalebnej rewolucji w 1688 r. Anglicy zaczęli definiować absolutyzm jako wszystko, czym nie była ich

monarchia konstytucyjna: francuską, katolicką i despotyczną. Była to uproszczona definicja, która ignorowała ciągłe znaczenie monarchy w polityce brytyjskiej i rzeczywiste ograniczenia władzy króla francuskiego. Nawet przy całej centralizacji i modernizacji związanej z absolutyzmem w tym okresie większość państw nadal pozostawała mozaiką różnych jurysdykcji pod nominalną kontrolą jednej korony. W Hiszpanii, Francji, imperium austriackim i Rosji istniały starożytne podziały wewnętrzne, których żaden monarcha nie mógł po prostu zatrzeć, bez względu na to, jak bardzo by tego chciał.

Okres Edo w Japonii

Okres Edo w języku japońskim datuje się na lata 1600–1867. Oznacza rząd szogunatu Tokugawa z Edo. Szogunat został oficjalnie ustanowiony w 1603 roku wraz ze zwycięstwem Tokugawy Ieyasu nad zwolennikami Toyotomi Hideyori w bitwie pod Sekigaharą (1600). Szoguni Tokugawy zarządzili Japonią przez ponad 250 lat żelaznymi pięściami i rygorystyczną dyscypliną. Ieyasu miał scentralizowaną kontrolę nad całym krajem dzięki strategicznemu porozumieniu o podziale władzy między daimyo (panami feudalnymi) i samurajami (wojownikami). Daimyo nakazano pojawiać się co dwa lata w Edo i składać sprawozdania z przydzielonej im pracy. Tokugawa Ieyasu promował rozwój gospodarczy poprzez handel zagraniczny. Nawiązał stosunki handlowe z Chinami i Holenderską Kompanią Wschodnioindyjską (Indonezja/Batawia). Podczas gdy Osaka i Kioto stały się wschodzącymi ośrodkami handlu i rzemiosła, jego stolica Edo stała się centrum dostaw żywności, budownictwa i artykułów konsumpcyjnych. Aby zapewnić sobie kontrolę, w 1633 r. szogunat zakazał wszystkim Japończykom podróżowania za granicę. W ten sposób Japonia została odizolowana, z wyjątkiem ograniczonych kontaktów handlowych z Holendrami w porcie Nagasaki. Wszystkie zachodnie książki zostały zakazane w Japonii. Pomimo kulturowej izolacji Japonii od reszty świata, nowe rodzime formy sztuki, takie jak teatr Kabuki i ukiyo-e, drzeworyty i obrazy wyłaniającej się miejskiej kultury popularnej, zyskiwała coraz większą popularność. Pod względem intelektualnym najważniejszą filozofią państwową okresu Edo był neokonfucjanizm. Neokonfucjanizm podkreślał znaczenie moralności, edukacji i porządku hierarchicznego w rządzie. W okresie Edo ukształtował się również sztywny system klasowy z samurajami na szczycie, a następnie chłopami, rzemieślnikami i kupcami. Poniżej nich znajdowali się wyrzutkowie (burakumin), pariasi lub ci, których uznano za nieczystych. Neokonfucjanizm przyczynił się do rozwoju kokugaku (nauki narodowej), która kładła nacisk na studiowanie historii Japonii. W 1720 r., wraz ze zniesieniem zakazu literatury zachodniej, niektórzy Japończycy rozpoczęli studiowanie zachodnich nauk i technologii, rangaku (studia niderlandzkie). Największe zainteresowanie wzbudziły dziedziny związane z medycyną, astronomią, naukami przyrodniczymi, sztuką, geografią, językami, a także naukami fizycznymi, w tym inżynierią mechaniczną i elektryczną. Presja zewnętrzna na Japonię wzrosła pod koniec XVIII wieku. Rosjanie próbowali nawiązać kontakty handlowe z Japonią w celu eksportu swoich rosyjskich towarów, zwłaszcza wódki i wina. Zainteresowały się nim także inne narody europejskie. Wreszcie Stany Zjednoczone zmusiły Japonię do otwarcia się na Zachód, kiedy komandor Matthew Perry wpłynął do Zatoki Edo z flotyllą okrętów wojennych. W międzyczasie narastały nastroje anty-Tokugawy, które domagały się przywrócenia władzy cesarskiej. W latach 1867–68 upadek rządu Tokugawy był częściowo spowodowany zagrożeniem zagranicznym i narastającymi napięciami przeciwko systemowi politycznemu i społecznemu, który przeżył swoją użyteczność. Szogunat oddał władzę w 1867 roku cesarzowi Meiji, który rozpoczął restaurację Meiji w 1868 roku.

Okres Genroku w Japonii

W latach 1688–1704 szybko rozwijająca się gospodarka spowodowała ekspansję trzech głównych miast Japonii — Kioto, Osaki i Edo (Tokio) — oraz pojawienie się kultury miejskiej. Było to wynikiem 80 lat pokoju pod rządami szogunatu Tokugawa, kiedy wiele osób zdecydowało się przenieść z zamków i wiosek samurajskich do ośrodków miejskich. W okresie Genroku Edo było stolicą administracyjną, Osaka – handlowym centrum kraju, a Kioto – dawną stolicą cesarstwa, w której zachowała się część

talentów artystycznych. Choć okres ten obejmuje lata 1688–1704, niektórzy historycy kultury używają tego terminu na określenie całego okresu panowania piątego szoguna Tokugawy Tsunayoshiego, który trwał od 1680 do 1709 r. W tym okresie nastąpił ogromny wzrost w liczbie mieszkańców miast (chonin), którzy zaczęli zrzucać ograniczenia tradycyjnego japońskiego stylu życia. Oddawali się twórczym ekspresjom, takim jak zmiany ubioru, jedzenia i zwyczajów. Wyłaniająca się klasa miejska gromadziła majątek na znacznie szerszą niż dotychczas skalę oraz wypełniała swoje domy meblami i obrazami. Mając więcej wolnego czasu, pozwalali sobie na ekstrawagancję i poświęcali się zarabianiu i wydawaniu pieniędzy. Pod koniec XVI wieku do Japonii wprowadzono ulepszone techniki druku opracowane pierwotnie w Korei. W latach siedemdziesiątych XVII wieku książki były tańsze, a zatem dostępne dla miejskiej klasy średniej i bogatszych rzemieślników, zaspokajając ich głód nauki. Typowe książki dotyczyły literatury, historii i filozofii. Ponadto sprowadzono dużą liczbę książek z Chin i Korei. W szczytowym okresie Genroku publikowano historie opowiadające o zwykłym życiu w miastach i wyczynach samurajów. Jeden z popularnych pisarzy i poetów, Matsuo Basho (1644–1694), dużo podróżował po Japonii w latach 70. i 80. XVII w., opisał ten kraj, a także stworzył antologię poezji, w tym niektóre w formie haiku. Zainteresowano się także większą liczbą artystów tworzących drzeworyty z gatunku znanego jako ukiyo-e. Suzuki Harunobu (ok. 1725–70) był pierwszym artystą, który stworzył pełnokolorowe odbitki wooblockowe, rozwijając technikę wielokolorową, wykorzystującą od czterech do 10 kolorów. W wyniku postępu drukarskiego popularne stały się książki ilustrowane, ulotki i reklamy przedstawień teatralnych i domów gejsz. W innych obszarach sztuki, takich jak teatr lalek bunraku i teatr kabuki, frekwencja wzrosła, ponieważ wielu zwykłych ludzi oglądało przedstawienia, które były domeną daimyo i samurajów. Większość aktorów, którzy wcześniej pracowali w zespołach podróżujących, zaczęła pracować w teatrach półstałych, co pozwoliło im na bardziej osiadłe życie. W rezultacie aktorstwo stało się bardziej szanowanym zawodem. Dramaturg Chikamatsu Monzaemon (1653–1724) jako pierwszy wykorzystał lalki bunraku do ukazania codziennych tematów i zwyczajnych emocji, pisząc w sumie 100 sztuk, które wystawiano przed liczną publicznością. Choć okres Genroku dobiegł końca na początku XVIII wieku, postęp literacki i artystyczny miał zostać ponownie odrodzony w okresie Bunka-Bunsei (1804–29), kiedy Edo wyłoniło się jako jedyne centrum kulturalne Japonii.

Obraes w kolonialnej Ameryce łacińskiej

Obraes (w przybliżeniu warsztaty) były kluczowymi przedsiębiorstwami w rozwijającej się gospodarce hiszpańskich kolonii amerykańskich, głównie jako miejsca, w których wełna, bawełna i inne włókna były zgrzeblone, przędzone i tkane na tekstylia. Podczas gdy rdzenna ludność tkła tkaniny od tysiącleci, obraes były narzuconym wyłącznie hiszpańskim produktem. Ze skromnych początków w latach trzydziestych XVI wieku obraes przekształciły się z czasem w przedsiębiorstwa quasi-przemysłowe, niektóre zatrudniające pod dachami kilkuset pracowników, głównie Indian. Warunki pracy były zazwyczaj trudne, z długimi godzinami pracy, słabą wentylacją, częstym znęcaniem się fizycznym i niską lub żadną płacą (indiańska praca i daniny były wymagane na mocy encomiendy i powiązanych instytucji). Większość obrajów przypominała zatem bardziej zakłady karne niż tradycyjne warsztaty. Najwcześniejsze znane opisy obraje pochodzą z końca lat trzydziestych XVI wieku w Nowej Hiszpanii (Meksyk). Na początku XVII wieku od 98 do 130 obraje było rozproszonych po środkowej Nowej Hiszpanii, skupiając się wokół ośrodków miejskich Puebla, Mexico City, Texcoco i Tlaxcala. Do 1600 r. większość obraje zatrudniała średnio około 50 robotników, co dawało całkowitą liczbę pracowników zatrudnionych przy produkcji obraje w Nowej Hiszpanii około 6000, chociaż istniało spektrum od dużych do małych; te ostatnie często nazywano trapichami. Uczeni doszukanali się początków prywatnych lub niepaństwowych stosunków pracy hiszpańsko-indyjskich (tj. non-encomienda, non-repartimiento) w takich obrajes z wczesnego okresu kolonialnego – pracy często uzupełnianej przez więźniów i skazanych przestępców. Schwytany angielski żeglarz Miles Philips został skazany na pracę

w obraje w Texcoco około 1570 roku. „My zostaliśmy wyznaczeni przez wicekróla do zanieśienia do miasta Texcoco. . . w którym mieście znajdują się domy poprawcze i karne dla chorych zwane Obraches. . . do którego miejsca sprzedaje się różnych Indian jako niewolników, niektórzy na dziesięć lat, inni na dwanaście lat. Towarzysz Philippsa, Job Hortop, opisał swoje doświadczenia ze zgrzebleniem wełny w obrajes Texcoco „wśród indyjskich niewolników”. Ich opisy „niewolników indiańskich” korespondowały z hiszpańskimi zwyczajami i prawem, w którym robotników obraje często nazywano niewolnikami. Do rozwoju obrajes była zachęcana zarówno przez Koronę, jak i najwyższe szczeble rządu kolonialnego, a władze takie jak pierwszy wicekról Nowej Hiszpanii, Antonio de Mendoza, aktywnie promowały hodowlę owiec, produkcję wełny i produkcję taniego sukna w koloniach. Pod koniec XVII wieku obrajes stały się ważnym filarem gospodarki kolonialnej w Nowej Hiszpanii i gdzie indziej, wytwarzając tekstylia i inne towary głównie na użytek wewnętrzny. W XVII i XVIII w. narastał sprzeciw wobec królewskiego wsparcia dla obraje ze strony hiszpańskich producentów tekstyliów, choć był on niewystarczający, aby zahamować rozwój produkcji i wymiany kolonialnej. Podobny rozwój sytuacji miał miejsce w kolonialnym Peru. Podobnie jak w Nowej Hiszpanii, obraje pojawiły się kilkadziesiąt lat po podboju dzięki oficjalnej zachęcie i wsparciu, zwłaszcza w okolicach Quito, które na początku XVII wieku stało się wiodącym producentem tekstyliów w Ameryce Południowej. Sukno Quitño, cenione za wysoką jakość, było produkowane zarówno przez rodzime „obraje społecznościowe”, które stosowały starożytne techniki zgrzeblenia, przędzenia i tkania wełny (w niektórych przypadkach zatrudniało ponad 200 pełnoetatowych pracowników), jak i mniejsze, prywatne obraje podobne do tych w Nowej Hiszpanii. Ogólnie rzecz biorąc, obraje rzucają światło na kluczowe aspekty kolonialnej historii Ameryki Łacińskiej, w tym stosunki ziemi i pracy, skrzyżowanie świata hiszpańskiego i indyjskiego oraz rolę państwa w promowaniu określonych rodzajów produkcji i wymiany w koloniach.

Oda Nobunaga

(1534–1582) Japoński generał

Oda Nobunaga obalił szogunat Ashikaga i przejął kontrolę nad połową Japonii, stając się wirtualnym dyktatorem w latach siedemdziesiątych XVI wieku. Zakończył szereg wojen domowych toczących się w całej Japonii, ale jego przedwczesna śmierć zapewniła wznowienie walk. Oda Nobunaga urodził się w 1534 roku w prowincji Owari na Honsiu. Jego ojciec był urzędnikiem rządowym, który służył pod szogunatem Ashikaga i stał się bogaty. Po śmierci ojca, gdy miał 17 lat, powiększył rodzinne posiadłości ziemskie i został panem zamku Nagoya, który stał się jego pierwszą siedzibą, gdzie wychował i wyszkolił lojalną grupę wojskowych. Oda rozpoczął swoje podboje w 1555 roku. Odnosząc sukces, zdecydował się poprowadzić swoich ludzi do zjednoczenia Japonii. Pierwszym celem Nobunagi było zabezpieczenie swoich flank przed atakiem, dlatego w 1562 roku zawarł sojusz z Matsudairą Motoyasu, który później został Tokugawą Iejasu, co zabezpieczyło jego serce, Owari, żyzny region Japonii, z Nagoją jako ważnym miastem handlowym. Następnie przeniósł swoją armię w kierunku Kioto, stolicy cesarstwa i szoguna. Nobunaga z wielką korzyścią wykorzystał nową technologię wojskową, w tym arkebuz i muszkiety. W 1568 roku Nobunaga zaczął angażować się w politykę Kioto, najpierw wspierając nowego szoguna Ashikagę Yoshiakiego. Później wyparł go w 1573 r., kończąc w ten sposób szogunat Ashikaga. Aby chronić swoją pozycję, Nobunaga zbudował potężny zamek Azuchi na jeziorze Biwa. Trzymając wodze rządu w swoich rękach, Nobunaga był zdeterminowany dokonać ważnych zmian. Jednym z jego pierwszych działań było zniesienie opłat drogowych, aby pomóc w zwiększeniu handlu krajowego oraz zmniejszeniu bogactwa i kontroli lokalnego daimyo (szlachty), który je pobierał. Kolejnym jego celem była potężna buddyjska sekta Tendai z siedzibą w Enryakuji. Nobunaga odniósł sukces i zniszczył większość klasztoru Enryakuji. Jednakże inna sekta buddyjska, sekta Ikko, okazała się większym problemem. Nobunaga zaczął z nimi walczyć od 1570 roku. Po zaciekłych kampaniach ostatecznie

zwyciężył w 1580 roku, zdobywając ich kwaterę główną w pobliżu Osaki i masakrując resztę pozostałych obrońców. Nobunaga był surowym i mściwym władcą, który zmusił wielu swoich przeciwników do popełnienia samobójstwa. Był jednak hojny dla swoich zwolenników i nagroził ich skonfiskowanymi farmami i ziemią należącą wcześniej do świątyni. Nobunaga był przyjazny wobec chrześcijańskich misjonarzy i pozwolił jezuitom zbudować kościoły w Kioto. Jego motywami była wiara, że chrześcijaństwo osłabi wpływy sekt buddyjskich. Do 1582 roku Nobunaga pokonał wielu swoich przeciwników, zjednoczył większą część kraju i miał pod swoimi rządami prawie połowę prowincji Japonii. 21 czerwca 1582 roku Nobunaga został zaatakowany w Honnoji, świątyni sekty Nichirena znajdującej się niedaleko Kioto, przez pokrzywdzonego wasala Akechi Mitsuhide. Oda Nobunaga rozpoczął prace nad utworzeniem zjednoczonego rządu w Japonii po wymknięciu się władzy upadającemu szogunatowi Ashikaga. Jego kariera została przerwana, ale jego cele kontynuował jego największy generał, Toyotomi Hideyoshi.

Oñate, Juan de

(ok. 1550 – ok. 1624) Hiszpański odkrywca

20 kwietnia 1598 roku hiszpański generał kapitan Don Juan de Oñate zbliżył się do Rio Grande, znanego wówczas jako Río del Norte, Rzeka Północy. Oñate poprowadził wyprawę, która była pierwszą zdecydowaną próbą Hiszpanii skolonizowania regionu zbadanego przez Francisco Vásqueza de Coronado ponad 50 lat wcześniej, w latach 1540–42. Oñate poprowadził dużą wyprawę składającą się z ponad 100 rodzin, prawie 300 samotnych mężczyzn, licznych wozów i 7000 bydła. Oddziałem przednim dowodził bratanek Oñate, kapitan Vicente de Zaldívar. W przeciwieństwie do wielu innych odkrywców półwyspów, urodzonych w Hiszpanii, sam Oñate był criollo, Hiszpanem urodzonym w Nowym Świecie. Oñate urodził się jako syn Cristóbal de Oñate i Cataliny de Salazar około 1550 roku. Zawarł ważne małżeństwo, które z pewnością pomogło mu w dojściu do władzy i wpływów. Jego żona była potomkiem zarówno konkwistadora Hernána Cortésa, jak i cesarza Azteków Montezumy II. Oñate i jego żona mieli razem syna i córkę. 21 września 1595 roku Oñate otrzymał od króla Hiszpanii Filipa II kontrakt na zbadanie regionu na północ od Rio Grande i zasiedlenie tego, co stało się Nowym Meksykiem, ale liczne opóźnienia zmusiły go do przełożenia jego wyjazdu do 1598 roku. Wyprawa należała w całości do Oñate, a król otrzymał procent bogactwa, które miało wygenerować nowa kolonia. I tak 30 kwietnia 1598 roku Oñate podczas formalnej ceremonii przejął region w imię króla Filipa II. Najważniejszą częścią wyprawy Oñate był kontyngent wojskowy, dowodzony prawdopodobnie przez kapitana Zaldívara, gdyż pełnił on funkcję starszego sierżanta sił Oñate. Główną bronią hiszpańskich żołnierzy był muszkiet z zamkiem zapałkowym. Kusze, takie jak te używane przez Hiszpanów podczas podboju Meksyku przez Cortésa w latach 1519–1521, były nadal w użyciu przez Hiszpanów, ale najwyraźniej pozostawiono je w Meksyku, gdy Oñate wyruszył w marsz na północ. Jednak podczas upałów w Meksyku i południowo-zachodnich Stanach Zjednoczonych wielu Hiszpanów nosiło wyściełaną bawełną zbroję przejętą od Azteków (Meksyk), która zapewniała dobrą ochronę przed strzałami używanymi przeciwko nim przez wrogich Indian. Co ciekawe, żołnierze hiszpańscy jeszcze w XVIII wieku nosili tarcze w kształcie serca zwane adargas. Bronią boczną były długie hiszpańskie rapiery, a dla kawalerii para pistoletów z zamkiem zapałkowym. Coronado doświadczył zaciętych walk z plemionami Indian Pueblo z doliny Rio Grande i Oñate był w pełni świadomy, że jego wejście może być naznaczone walką z rdzennymi mieszkańcami. Dlatego podczas całej wyprawy przestrzegał ścisłej dyscypliny wojskowej. Po dotarciu do Przełęcz Północnej na rzece (El Paso del Norte) czeka ich podróż licząca około 60 mil przez region tak suchy i gorący, że Hiszpanie będą go odtąd nazywać El Jornada del Muerte (Droga Śmierci). Pewnego razu wśród Indian Pueblo Oñate wykorzystał święto św. Jana Chrzciciela obchodzone 24 czerwca do zorganizowania pozorowanej bitwy z zamiarem zastraszenia ich swoją hiszpańską kawalerią i piechotą.

Założenie Nowego Meksyku

Najwyraźniej pokaz siły Oñate zadziałał, gdyż 28 lipca bez ingerencji założył pierwszą stolicę Nowego Meksyku w pueblo San Juan de los Caballeros plemienia Tewa, które nazwał na cześć mężczyzny, który wyruszył na północ z Coronado lata przed. Ostatecznie Oñate rozpoczął budowę San Gabriel jako bardziej trwałej stolicy, być może czując się zaniepokojony niebezpieczeństwami niespodziewanego ataku nocą, gdyby pozostał w wiosce Tewa. Chociaż chrystianizacja Indian zawsze była wskazywana jako powód hiszpańskich wypraw, ogromne skarby, które Cortés znalazł w Meksyku i Francisco Pizarro w Peru, gwarantowały, że poszukiwanie złota i srebra zawsze będzie najważniejszym powodem każdej wyprawy, a Oñate był nie inny. Był jednak zdecydowany utrzymać wszelkie badania i odkrycia minerałów pod swoją osobistą kontrolą i stosował surowe kary wobec tych, którzy zlekceważyli jego rozkazy. Ponieważ najbliższe siły hiszpańskie znajdowały się setki mil na południe, tak rygorystyczna dyscyplina byłaby jedyną rzeczą, która zapewniłaby taką wyprawę razem i bezpieczną w otoczeniu potencjalnie wrogich Indian. Wkrótce okazało się, że ponury nacisk Oñate na dyscyplinę był uzasadniony. W grudniu Juan de Zaldívar, brat Vicente, i kilku żołnierzy przyjęli gościnność wodza Zutucapana w pueblo w Acoma. Kiedy już osiedlili się w swoich kwaterach, Zutucapan zastawił pułapkę, a Zaldívar i około 10 Hiszpanów zostało zamordowanych. W styczniu 1599 roku Oñate wysłał Vicente na karną wyprawę przeciwko Acomie, jego piechota i kawaleria były teraz wspierane przez dwie jednostki hiszpańskiej artylerii zwane culverins. Kiedy Acomanie odmówili poddania się, Zaldívar zaatakował. Chociaż miał znaczną przewagę liczebną, jego artyleria wymordowała Acomanów. Jeńcy zostali wzięci przed Oñate, którego kara była surowa. Mając za sobą niebezpieczeństwo ze strony wrogich Indian, Oñate spędzał więcej czasu na iluzorycznych poszukiwaniach kopalni złota i srebra. W grudniu 1600 roku wyruszył w długą wyprawę. Poszukiwanie bogactw odwróciło jego uwagę od zasiedlenia kolonii i wiele osób rozczarowanych jego rządami wróciło do Meksyku, zwanego wówczas Nową Hiszpanią. Chociaż jego poszukiwania złota i srebra okazały się bezowocne, został pierwszym Hiszpanem od czasu Coronado, który zbadał tak daleko na północ, aż do Kansas, do osady znanej przez Coronado jako Quivera. W pewnym momencie jego miłość do eksploracji przyćmiła jego żądzę złota. Nawet gdy niezadowoleni byli koloniści rozpowszechniali pogłoski o występku i brutalności wobec niego, Oñate podjął ostatnią podróż badawczą aż do Zatoki Kalifornijskiej. Chociaż w 1607 roku nowy król Filip III nakazał mu powrót i postawił zarzuty, Oñate pozostał aż do zbudowania Sante Fe. Kiedy w 1608 roku wysłano nowego gubernatora w miejsce Oñate, w końcu wrócił do Meksyku

Osaka

Osaka położona jest po obu brzegach rzeki Yodo i wzdłuż wschodniego brzegu zatoki Osaka. Stara nazwa Osaki brzmiała Naniwa. Według legendy założył ją Jimu, pierwszy legendarny cesarz Japonii, który w 660 roku p.n.e. wylądował w zatoce Osaka. W 313 roku cesarz Nintoku uczynił Osakę swoją stolicą. W późniejszych czasach w Osace rezydowali także inni cesarze, jak Kotoku w 645 r. i Shomu w 724 r. Jednak miasto Osaka zyskało na znaczeniu w XVI wieku, kiedy stało się popularnym buddyjskim ośrodkiem religijnym. Toyotomi Hideyoshi zbudował zamek w Osace na miejscu wielkiego klasztoru buddyjskiego i uczynił go swoją siedzibą, gdy dominował w Japonii pod koniec XVI wieku. Osaka zyskała również na znaczeniu gospodarczym, gdy miasto wraz z Kobe i Jokohamą stało się głównymi połączeniami handlowymi z Koreą i Chinami. Osaka stała się jeszcze ważniejsza pod rządami szogunatu Tokugawa i została ustanowiona handlową stolicą Japonii. Chrześcijaństwo zostało po raz pierwszy głoszone w Osace przez ojca Gaspara Vilelę w 1559 r. Do 1564 r. w mieście Osaka i na jego peryferiach wzniesiono pięć kościołów. W latach 1577–1579 liczbę chrześcijan w Osace szacowano na 9 000–10 000, a do 1582 r. wzrosła ona do około 25 000.

oświecony despotyzm w Europie

Oświecony despotyzm był jednym z najtrwalszych eksperymentów, zanim stary porządek został na zawsze wywrócony do góry nogami przez siły wyzwolone przez rewolucję francuską w 1789 r. Jak na ironię, oświecony despotyzm był wspierany przez myśli francuskich filozofów, takich jak Voltaire; Charles-Louis de Secondant, baron de Montesquieu; oraz Denis Diderot, który dostarczył ideologiczny proch strzelniczy, który eksplodował wraz z rewolucją w 1789 r. Oświecony despotyzm, przyjęty przez władców XVIII-wiecznej Europy, takich jak Katarzyna Wielka z Rosji, Maria Teresa z Cesarstwa Austriackiego i Fryderyk Wielki z Prus, oświecony despotyzm dostarczył filozofii rząd, który motywował władców do dalszych zmian politycznych, zrywając na zawsze wszelkie więzi z monarchiami z przeszłości. U podstaw oświeconego despotyzmu próbowano zastosować racjonalnego ducha Oświecenia do kierowania rządami, odpychając je od przesądów, a czasem barbarzyńskich praktyk minionych stuleci. Obejmował nie tylko to, co obecnie nazwalibyśmy postępowym poglądem na rząd, ale także naukę i sztukę.

ogólny dobrobyt

Przed wszystkim oświeceni despoty zaczęli postrzegać siebie jako pierwszych sług państwa, których obowiązkiem było zapewnienie ogólnego dobra swoim poddanym. Kiedy Fryderyk II został królem Prus po śmierci ojca 31 maja 1740 roku, napisał: „Naszą wielką troską będzie dobro kraju i aby każdy z naszych poddanych był zadowolony i szczęśliwy”. Bardziej dojrzały Fryderyk napisał później w *Essay on the Forms of Government* (Esej o formach rządów): „Władca jest przedstawicielem swojego państwa. On i jego lud tworzą jedno ciało. Władca i rządzony mogą być szczęśliwi tylko wtedy, gdy są mocno zjednoczeni. Władca stoi wobec swego ludu w takim samym stosunku, w jakim głowa stoi wobec ciała. Musi używać oczu i mózgu dla dobra całej społeczności i działać w jej imieniu dla wspólnej korzyści. Jeśli chcemy wynieść rząd monarchiczny ponad republikański, obowiązki władców są jasne. Muszą być aktywni, pracowici, prawi i uczciwi oraz skoncentrować wszystkie swoje siły na godnym wypełnianiu swojego urzędu. Takie jest moje wyobrażenie o obowiązkach władców.” Przed wszystkim to Monteskiusz w swoim *Duchu praw* (1748) wywarł najbardziej praktyczny wpływ na oświeconych despotów i rewolucję amerykańską w 1775 r. Monteskiusz napisał: „W każdym rządzie istnieją trzy rodzaje władzy; legislacyjnej; władzę wykonawczą w sprawach zależnych od prawa narodów; i wykonawczej w zakresie do rzeczy zależnych od prawa cywilnego. Na mocy pierwszego ksiądz lub urzędnik ustanawia prawa tymczasowe lub wieczne oraz zmienia lub uchyla te, które już zostały uchwalone. W drugim zawiera pokój lub wojnę, wysyła lub przyjmuje ambasady; zapewnia bezpieczeństwo publiczne i chroni przed najazdami. Trzeci karze przestępców lub rozstrzyga spory powstające między jednostkami. Tę drugą będziemy nazywać władzą sądowniczą, drugą zaś po prostu władzą wykonawczą państwa.”

SŁOWA PRZEZNACZENIA

Chociaż żaden z oświeconych despotów, takich jak Fryderyk, Maria Teresa czy Katarzyna, nie zgodziłby się chętnie na ograniczenie swojej suwerenności, wszyscy przynajmniej w zasadzie zaakceptowali pogląd, że rządzeni przez nich powinni mieć coś do powiedzenia w sprawie własnego losu. Wszyscy korzystali ze zgromadzeń doradczych, wywodzących się ze wszystkich klas społecznych, co najmniej kilka razy w czasie ich panowania. Na przykład w 1785 r. Katarzyna wydała dwa przywileje, jeden dla szlachty, drugi dla miast. Karta Szlachty zainaugurowała rady szlacheckie, które mogły opiniować proponowane przez nią prawa. Karta Miast utworzyła rady miejskie, w skład których wchodziłi wszyscy posiadacze nieruchomości lub przedsiębiorstw na terenie miast. W tym samym czasie status prawny rosyjskiego chłopstwa w dalszym ciągu wymykał się spod kontroli szlachty ziemskiej, aż prawie nie uważano go za istoty ludzkiej. Racjonalizacja rządu przyniosła znaczny postęp w Cesarstwie Austriackim, gdzie po 1765 r. cesarzowa Maria Teresa rządziła wspólnie ze swoim synem jako Józef II. Reformy za ich panowania scentralizowały rząd, czyniąc biurokrację polityczną i monetarną odpowiedzialną przed

Koroną. Reforma kodeksów prawnych stanowiła kamień węgielny dla oświeconych rządów. W czerwcu 1767 roku Katarzyna zebrała Komisję Legislacyjną, aby wysłuchać jej propozycji nowego kodeksu prawnego dla Rosji. Choć kodeks nigdy nie został przyjęty, dokument ukazuje kierunek myśli politycznej, która przyświecała jej długiemu panowaniu (1762–1796). Napisała: „Jaki jest prawdziwy koniec monarchii? Nie pozbawiać ludzi ich naturalnej wolności; lecz korygować swoje działania, aby osiągnąć najwyższe dobro”. Ze względu na poddanych być może najważniejszą częścią oświeconego despotyzmu było powszechne przekonanie, że stosowanie tortur w celu wydobycia informacji jest dzikim reliktem średniowiecza i nie ma dla niego miejsca w systemie sądowniczym żadnego oświeconego monarchy. W Rosji odmowa Katarzyny stosowania tortur została wystawiona na próbę podczas buntu kozackiego Emiliana Pugaczowa w latach 1773–1774. Chociaż bunt Pugaczowa okazał się wyraźnym zagrożeniem dla jej panowania, po jego schwytaniu Katarzyna nie pozwoliła przesłuchującym uciekać się do tortur, aby dowiedzieć się, czy działał sam, czy też był przedstawicielem jakiegoś spisku mającego na celu obalenie i zabicie jej. Wszyscy oświeceni monarchowie byli pod wpływem myśli Włocha Cesare Beccaria, autora historycznego dzieła „Zbrodnie i kary” z 1764 r. Oświeceni despoty próbowali ulepszyć swoje kraje poprzez postęp w nauce, przemyśle i rolnictwie. Po aneksji chanatu krymskiego przez Katarzynę II w 1783 roku otworzyła go dla upraw niemieckich imigrantów w celu usprawnienia produkcji rolnej. Kiedy traktat w Jassach zakończył wojnę z Turkami w 1792 r., na terenach dzisiejszej południowej Rosji otwarto nowe, duże obszary w celu poprawy produkcji rolnej. Co znamienne, jednym z krajów najbardziej odpornych na idee oświeconego despotyzmu była Francja, gdzie rozpoczęła się rewolucja, która obaliła stary porządek. Tolerancja religijna również przyniosła w tym wieku ogromny postęp. Większość zakazów wobec Żydów, istniejących od średniowiecza, została zniesiona w dużej części Europy. Jednakże we Francji taka zmiana musiała poczekać, aż osiągnie maksymalny efekt za panowania Napoleona I, po koronacji na cesarza w 1804 r., 11 lat po zesłaniu na gilotynę Ludwika XVI, króla Francji, w styczniu 1793 r. Muzułmanie także skorzystał z powszechnego oświecenia. Po podboju Krymu w 1783 r. i traktacie w Jassach z Turkami osmańskimi w 1792 r. duża liczba muzułmanów stała się poddanymi Katarzyny Wielkiej. Być może największą ironią epoki oświeconego despotyzmu było to, że położył on kres przez zwołanie przez króla Francji Ludwika XVI w 1789 r. do Paryża Stanów Generalnych, organu przedstawicielskiego francuskiej arystokracji, duchowieństwa i rodzącej się klasy średniej. Stany Generalne, które nie były zwoływane od ponad 150 lat, miały wiele do omówienia z królem. Kiedy Ludwik XVI odmówił i zagroził jego rozwiązaniem, stan trzeci odmówił opuszczenia Paryża. Zamiast tego Stan Trzeci zebrał się na starym korcie tenisowym i przysiągł kontynuować obrady, dopóki król nie rozpatrzy jego skarg i nie naprawi ich. Rozpoczęła się rewolucja francuska.

Oświecenie

Oświecenie w Europie nadeszło tuż po epoce nauki. Pochodzi z końca XVII w. do końca XVIII w. Począwszy od Johna Locke’a myśliciele stosowali rozumowanie naukowe w odniesieniu do społeczeństwa, polityki i religii. Oświecenie było szczególnie silne we Francji, Szkocji i Ameryce. Można powiedzieć, że oświecenie osiągnęło kulminację w rewolucjach, które miały miejsce w Ameryce, Francji i Ameryce Łacińskiej w latach 1775–1815. Próbując uzasadnić chwalebny rewolucję w Anglii z 1688 r., Locke argumentował, że człowiek ma przyrodzone prawa. Twierdził, że człowiek to pusta kartka, którą można wypełnić dobrymi, postępowymi pomysłami. Położył podwaliny pod suwerenność ludu. Ludzie dobrowolnie zjednoczyli się, aby utworzyć rząd, który będzie chronił prawa jednostki. Rząd miał więc umowę z narodem. Kiedy rząd naruszył prawa naturalne człowieka, naruszył umowę społeczną. Dlatego ludzie mieli prawo wycofać się ze swojej lojalności. Jak na ironię, uzasadnienie użyte do usprawiedliwienia triumfu parlamentu nad Koroną w Anglii zostało użyte przeciwko parlamentowi i Wielkiej Brytanii prawie sto lat później podczas rewolucji amerykańskiej. Pod wpływem nauki Newtona, która postulowała uniwersalne prawa rządzące światem przyrody, oświeceniowy nacisk

kładziony był na rozum ludzki. Według głównych myślicieli Oświecenia zarówno wiara w naturę, jak i wiara w postęp były ważne dla kondycji ludzkiej. Jednostka podlegała uniwersalnym prawom rządzącym wszechświatem i tworzącym naturę. Korzystając z daru rozumu, ludzie będą szukać szczęścia. Cnotę ludzką i szczęście najlepiej można osiągnąć poprzez wolność od niepotrzebnych ograniczeń narzuconych przez Kościół i państwo. Nic dziwnego, że myśliciele Oświecenia wierzyli, że edukacja jest niezbędnym elementem doskonalenia człowieka. Zwykle opowiadali się także za wolnością sumienia i kontrolą rządu absolutnego.

WCZESNE OŚWIECENIE

Wczesne Oświecenie skupiało się w Anglii i Holandii. Zostało to zinterpretowane przez konserwatywne osobistości angielskie w celu uzasadnienia ograniczeń Korony nałożonych przez parlament. Ograniczony rząd wspierany przez przejętych wigów został rozprzestrzeniony za granicę przez nowo utworzony ruch masoński. W Holandii, która była domem uchodźców przed przywódcami absolutystycznymi, takimi jak uchodźcy z Anglii późniejszej monarchii Stuartów i uchodźcy z Francji po unieważnieniu edyktu z Nantes, a nominalnie była republiką, pojawiły się najwcześniejsze pisma. Jego najśłynniejszy filozof, Spinoza, twierdził, że Bóg istnieje wszędzie w przyrodzie, nawet w społeczeństwie, co oznacza, że może rządzić sobą. Filozofię tę stosowano do argumentów przeciwko kościołom państwowym i monarchom absolutnym.

PODSTAWOWE POMYSŁY NA OŚWIETLENIE

Najbardziej znanymi postaciami XVIII-wiecznego Oświecenia byli Francuzi, w tym Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Voltaire, Denis Diderot i Jean-Jacques Rousseau. Monteskiusz w swoim największym dziele Duch praw argumentował, że kontrole i równowaga między władzą wykonawczą, ustawodawczą i sędziowską są gwarantami wolności. Wolter, czołowa postać literacka tamtych czasów, pisał historie, sztuki teatralne, broszury, eseje i powieści, a także korespondencję z monarchami, takimi jak Katarzyna Wielka z Rosji i Fryderyk Wielki z Prus. We wszystkich tych pracach opowiadał się za racjonalizmem i opowiadał się za reformami. Diderot redagował encyklopedię zawierającą ponad 70 000 artykułów omawiających wyższość nauki, zło przesądów, zalety ludzkiej wolności, zło handlu niewolnikami w Afryce i nieuczciwe podatki. Rousseau nie był jednak fanem nauki i rozumu. Raczej w Umowie Społecznej mówił o ogólnej woli ludu jako o podstawie rządu. Jego idee miały być cytowane przez przyszłe rewolucje od francuskiej po rosyjską. Myśl oświeceniowa rozprzestrzeniła się po całym świecie i była szczególnie silna w Europie i obu Amerykach. W Szkocji niektóre idee Oświecenia wywarły wpływ na pisma Davida Hume'a, który stał się najbardziej znanym ze sceptyków religijnych, oraz Adama Smitha, który argumentował, że niewidzialna ręka rynku powinna rządzić podażą i popytem, a rządowa kontrola gospodarcza nie powinna istnieć. W Ameryce deizm (wiara, że Bóg jest bezosobową siłą we wszechświecie) i moralne ucieleśnienie Newtonowskich praw wszechświata przyciągnęły Thomasa Jeffersona i Thomasa Paine'a. Od strony politycznej myśliciele tacy jak Thomas Hooker i John Mayhew mówili o rządzie jako o powierniku, który musi zdobyć zaufanie swoich wyborców, oraz o instytucji finansowej mającej obowiązek powierniczy wobec deponentów. Oświecenie wywarło największy wpływ na politykę, religię, filozofię i sprawy humanitarne. Postaci francuskiego oświecenia sprzeciwiały się nadmiernej władzy, czego przykładem jest monarchia absolutna, arystokracja oparta na urodzeniu, kościoły państwowe i kontrola gospodarcza sprawowana przez państwo, czego przykładem jest merkantylizm. Oświeceni myśliciele widzieli arbitralność polityki monarchii absolutnych jako sprzeczną z naturalnymi prawami człowieka, zdaniem przywódców rewolucji amerykańskiej. Najbardziej podstawową częścią ich natury był ludzki rozum, instrument, dzięki któremu ludzie realizowali swój potencjał. Jednostka była istotą myślącą i osądającą, która aby móc działać, musi posiadać najwyższą swobodę. Najlepszy rząd, podobnie jak najlepsza gospodarka, to ten, który rządzi najmniej.

OŚWIECENIE W POLITYCE

Oświecenie rozszerzyło się na sferę polityczną i było szczególnie krytyczne wobec monarchów, którzy byli bardziej zainteresowani swoim boskim prawem niż dobrem swojego ludu. Człowiek był z natury dobry; jednakże społeczeństwo mogłoby go zepsuć. Należy zwalczać wszystko, co korumpuje ludzi, czy to rząd absolutystyczny, czy brutalne warunki w więzieniach. Polityka absolutystyczna naruszała prawa wrodzone, które były niezbędną częścią natury ludzkiej. Ostatecznie wolność polityczna zależała od odpowiedniego środowiska społecznego, do którego rząd mógł zachęcać lub utrudniać. Z tego powodu absolutyzm był głównym przeciwnikiem wolności politycznej. Przodkowie oświecenia politycznego, John Locke i jego następcy, utrzymywali, że rząd powinien istnieć po to, aby chronić własność poddanych i obywateli, bronić się przed obcymi wrogami, zabezpieczać porządek i chronić naturalne prawa swoich obywateli. Idee te znalazły swoje miejsce w Deklaracji Niepodległości i Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Dokumenty te zapewniały, że każda jednostka ma „niezbywalne prawa”, w tym prawo do „życia, wolności i dążenia do szczęścia”. Podobnie w preambule do Konstytucji stwierdzono, że rząd istnieje, aby „promować dobrobyt ogólny i zapewniać wspólną obronę”, wywodząc się bezpośrednio od myślicieli oświeceniowych. Idee umowy społecznej i porozumienia społecznego nie wywodzą się ani od Locke'a, ani Rousseau, ale od Thomasa Hobbesa. Hobbes postrzegał umowę społeczną jako sposób, w jaki rząd może powstrzymać podstawową naturę ludzką. Ostatecznie Locke utrzymywał, że ludzie dobrowolnie zjednoczyli się, aby utworzyć rząd mający na celu ochronę ich podstawowych praw. Dlatego rząd opierał się na ich dobrowolnej zgodzie. W przypadku naruszenia ich podstawowych praw naturalnych mogli wycofać swoją zgodę. Teoria ta znalazła echa w argumentacji przywódców rewolucji amerykańskiej, którzy argumentowali, że ich bunt przeciwko różnym cłom i podatkom, takim jak podatek od herbaty, jest opodatkowaniem bez reprezentacji. Teoria umowy społecznej głosiła, że jednostki dobrowolnie zrzekają się swoich praw na rzecz rządu, w tym odpowiedzialności za ochronę własnych praw naturalnych. W rezultacie władza rządu wywodzi się od rządzonych. Aby utrzymać pod kontrolą potencjalne nadużycia władzy przez rząd, przedstawiciele oświecenia opowiadali się za podziałem władzy. Zanim Monteskiusz przedstawił swoją konkretną sugestię w Duchu praw, Locke zaproponował, aby królowie, sędziowie i urzędnicy dzielili się władzą, a tym samym kontrolowali się nawzajem. Spinoza zaproponował także potrzebę lokalnej autonomii, w tym lokalnej milicji, która miałaby strzec władzy skoncentrowanej w centrum, w tym stałej armii. Idee te znalazły swoje pierwsze miejsce w Artykułach Konfederacji, które przyznały poszczególnym państwom niemal nadmierną władzę. Konstytucja Stanów Zjednoczonych wyraźnie stwierdzała, że wszelkie uprawnienia, które nie zostały wyraźnie przyznane rządowi krajowemu, są zastrzeżone dla stanów i obywateli. Pisarze polityczni Oświecenia kładli nacisk na ograniczony rząd, a nie na demokrację bezpośrednią. Chociaż ich wielkim wrogiem był arbitralny, absolutny rząd centralny, nie byli zachwyceni wpływem tłumu. Chociaż postrzegali franczyzę do głosowania jako kontrolę nad przytłaczającym rządem, ograniczyli ją do właścicieli nieruchomości. Prawo wyborcze dla mężczyzn w Ameryce pojawiło się dopiero w wieku Jacksona. Twórcom Konstytucji zależało na włączeniu kolegium elektorów jako ostatecznego selektonera prezydentów. Nie doszło do bezpośrednich wyborów senatorów aż do lat 1912–1913 i dopiero w 1962 r., w sprawie Baker przeciwko Carrowi i zasadzie „jeden człowiek, jeden głos”, odbyły się bezpośrednie wybory do wszystkich organów ustawodawczych w Stanach Zjednoczonych. Technicznie rzecz biorąc, Stany Zjednoczone pozostają demokracją przedstawicielską, a nie bezpośrednią. Nawet Rousseau, uważany za zwolennika demokracji bezpośredniej, uważał, że demokracja bezpośrednia jest najbardziej odpowiednia dla małych państw, takich jak jego rodzinne miasto Genewa, niż dla dużego państwa, jak Francja. Wraz z Diderotem opowiadał się za rządami opartymi na „woli powszechnej”. Jednakże zarówno Rousseau, jak i Diderot zdefiniowali wolę powszechną jako reprezentującą naturę narodu lub społeczności, w przeciwieństwie do egoistycznych potrzeb jednostki. Prawo powinno zabezpieczać wolność każdego człowieka, ale tylko

do tego stopnia, aby nie zagrażało innym. W ten sposób zapowiadały utylitarną filozofię Jeremiego Benthama, która naruszała cel, jakim jest ludzkie szczęście, o ile nie szkodziło to innym.

REAKCJE PRZECIW OŚWIECENIU

Pod koniec XVIII wieku nastąpiła reakcja przeciwko nadużywaniu rozumu i nauki w zabezpieczeniu ludzkiego potencjału. Ruchy religijne, filozoficzne i humanitarne położyły nowy nacisk na idealizm i emocjonalizm, jeśli chodzi o reformy religijne, filozoficzne i społeczne. Z filozoficznego punktu widzenia Newtonowska wizja Boga jako wielkiego naukowca w niebie i Locke'owskie zrównanie wiedzy z organizacją doświadczeń zmysłowych przez umysł wraz z powstaniem ateizmu wywołały reakcję.

IMMANUEL KANT

Najważniejszym filozofem późniejszego Oświecenia był Immanuel Kant, którego Krytyka czystego rozumu argumentował, że idee wrodzone istnieją przed doświadczeniami zmysłowymi. Czerpiąc przykład z Platona, Kant argumentował, że pewne pojęcia wewnętrzne, takie jak głębia, piękno, przyczyna, a zwłaszcza Bóg, istnieją niezależnie od zmysłów. Niektóre idee wywodziły się z rozumu, a nie ze zmysłów. Kant wyszedł poza czysty rozum. Rozum opierał się na intuicji i interpretacji doznań zmysłowych. Świadomy umysł był integralną częścią myślącej natury człowieka. Dlatego abstrakcyjny rozum może mieć podtekst moralny i religijny. W przeciwieństwie do idealizmu klasycznego zaczęto nazywać to nowym idealizmem. Kolejna reakcja na to naukowe spojrzenie na religię była ruchem na rzecz uczuciowego, emocjonalnego bóstwa wszechobecnego w życiu codziennym. Znany jako pietyzm w Europie, a w Ameryce jako ewangelizacja i charyzmatyczne chrześcijaństwo, ruch znany jako Wielkie Przebudzenie ogarnął Amerykę i Europę w latach czterdziestych i osiemdziesiątych XVIII wieku. Kaznodzieje tacy jak George Whitefield i bracia Wesley wygłaszali poruszające kazania z nutą ognia i siarki w odpowiedzi na nadmierną racjonalność w doktrynie Kościoła. Ich styl głoszenia przemawiał do mas, podczas gdy zintelektualizowana religia Oświecenia zbyt często wydawała się tworem dla wykształconych klas wyższych. Pod koniec stulecia ruch połączył się w ruch metodystów. Nowy ruch z Niemiec, który kładł nacisk na studiowanie Biblii i śpiewanie hymnów, a także głoszenie – Morawianie – zyskał zwolenników zarówno w Europie, jak i Ameryce. Podobne ruchy występowały wśród luteranów i katolików. Wielkie Przebudzenie w Stanach Zjednoczonych doprowadziło do powstania nowych wyznań skupionych na jednostce, takich jak unitarian i uniwersalistów. Obydwa aspekty religijnej strony Oświecenia – racjonalistyczny i pietystyczny – zajmowały się wartością ludzką. To pragnienie poprawy warunków życia doprowadziło do impulsów humanitarnych. Ruch przeciw niewolnictwu nabrał rozpędu pod koniec XVIII wieku. Inne ruchy, takie jak dążenie do reformy więziennictwa, powszechna edukacja podstawowa, szkółka niedzielna i szkoły kościelne, były już widoczne do roku 1800. Niezależnie od tego, czy były to ruchy racjonalistyczne, czy chrześcijańskie ewangeliczne, reformatorzy wspierali te ruchy. Nawet absolutni władcy, tacy jak Fryderyk Wielki i Katarzyna Wielka, promowali reformy. Fryderyk zniósł tortury i ustanowił ogólnokrajowy obowiązek szkolny, natomiast Katarzyna założyła sierocińce dla podrzutków i założyła szpitale. Ze względu na takie reformy, a już na pewno nie ze względu na wiarę w prawa człowieka, oni i inni monarchowie zostali nazwani oświeconymi despotami. Myśliciele oświecenia poszukiwali udoskonalenia człowieka, a ruch ten przybierał różne formy. Postacie polityczne starały się uchronić ludzi przed arbitralnym użyciem władzy. Deści kwestionowali użycie władzy przez uznane kościoły. Myśliciele ekonomiczni opowiadali się za wyzwoleniem spod kontroli państwa nad gospodarką. Wszyscy wierzyli w ukrytą umowę społeczną i narodowe prawa człowieka, czy to polityczne, gospodarcze, religijne czy moralne. Odrębne nurty racjonalizmu, idealizmu i pietyzmu przyczyniły się do powstania ruchów humanitarnych i rewolucyjnych, które pojawiły się pod koniec tego okresu.

O'Higgins, Bernardo

(1778–1842) Chilijski przywódca wojskowy i polityczny Bernardo O'Higgins, który dowodził siłami chilijskimi przeciwko Hiszpanom, uzyskał niepodległość od Hiszpanii i został najwyższym dyktatorem Chile od 1817 do 1823. Bernardo O'Higgins urodził się 20 sierpnia, 1778, w Chillán, Chile, syn Ambrosio (Ambrose) O'Higgins i Isabel Riquelme. Ambrose pochodził z hrabstwa Sligo w Irlandii i przeniósł się do Hiszpanii, aby dołączyć do armii hiszpańskiej, a później osiedlił się w Paragwaju, gdzie jego brat William (lub Guillermo) O'Higgins kupił trochę ziemi. Ambrosio został następnie markizem Osorno, gubernatorem Chile. Jako hiszpański urzędnik nie mógł zawierać lokalnych małżeństw, w związku z czym zaczął mieszkać z panią z Chillán, która miała dobre kontakty. Jakiś czas po urodzeniu Bernarda jego ojciec przeniósł się do Peru, gdzie został mianowany wicekrólem, a chłopiec pozostał z matką, posługując się jej nazwiskiem aż do śmierci ojca. Aby dokończyć edukację, Bernardo O'Higgins został wysłany do szkoły w Limie w Peru, a w wieku 16 lat wyjechał do Hiszpanii. W następnym roku wyjechał do Anglii i zamieszkał w Richmond-upon-Thames, na obrzeżach Londynu. W Anglii O'Higgins zainteresował się polityką nacjonalistyczną. Tam poznał wenezuelskiego działacza na rzecz niepodległości Francisco de Miranda, który agitował przeciwko hiszpańskim rządóm i był pod ogromnym wpływem idei liberalnych. Dołączył do tajnej loży masońskiej, którą Miranda założył w Londynie – jej członkowie poświęcili swoje życie niepodległości Ameryki Łacińskiej. Ponieważ jego ojciec był wicekrólem Peru, O'Higgins mógł łatwo zapoznać się z ważnymi osobistościami, a dla Mirandy był bardzo ważnym rekrutem dla sprawy. O'Higgins opuścił Anglię w 1799 roku i udał się do Hiszpanii, gdzie spotkał kilku Hiszpanów, którzy również byli przeciwni hiszpańskim rządóm. W 1801 roku Ambrosio zmarł, a Bernardo O'Higginsowi pozostał duży majątek w pobliżu Chillán. Tam przeszedł na emeryturę i podjął życie rolnika-dżentelmena. Kupił dom w Chillán i w 1806 roku został wybrany do miejscowej rady miejskiej. Jednak w Ameryce Łacińskiej nastąpiły nagłe i ogromne zmiany. W 1808 roku Napoleon Bonaparte najechał Hiszpanię i mianował królem swojego brata Józefa. To pozostawiło kolonie hiszpańskie bez władzy centralnej, a administracja w każdym mieście utworzyła junty – przywódców wojskowych – których mogli mianować na mocy konstytucji w sytuacjach nadzwyczajnych. Chile zaczęło czynić pierwsze kroki w stronę niepodległości, a 18 września 1810 roku junta ogłosiła, że zastąpiła mianowanego przez Hiszpanię generalnego gubernatora. W 1811 r. pierwszy Kongres Chile spotkał się z O'Higginsem jako członkiem. Dwa lata później Chile miało konstytucję i wydawało się, że jest na drodze do niepodległości. Jednak Hiszpanie postanowili spróbować przywrócić królewską kontrolę nad Chile. W 1814 roku wicekról Peru wysłał żołnierzy do Chile i w ciągu kilku miesięcy O'Higgins awansował z pułkownika milicji na naczelnego generała sił obronnych. Następnie został mianowany gubernatorem prowincji Concepción. Jednak gdy siły chilijskie zostały pokonane z rąk rojalistów, O'Higgins został zastąpiony na stanowisku dowódcy. W październiku 1814 roku Chilijczycy zostali ciężko poturbowani w bitwie pod Rancagua, a rojaliści zajęli większość Chile. Kilka tysięcy chilijskich nacjonalistów, czyli patriotów, jak ich zaczęto nazywać, w tym O'Higginsa, zostało zmuszonych do ucieczki przez Andy do zachodniej Argentyny, gdzie sporządzili plany kolejnej inwazji na Chile. Przez następne trzy lata Chilijczycy i Argentyńczycy odbywali ćwiczenia i szkolenia w Mendocinie, a José de San Martín przygotowywał ich do przeprawy przez Andy. Gdy Argentyna uzyskała niepodległość od 9 lipca 1816 r., żołnierze San Martín i O'Higgins zostali wzmocnieni i 24 stycznia 1817 r. obaj przeprowadzili 3000 piechoty, 700 kawalerii i 21 dział przez przełęcz Gran Cordillera. Spotkali się 12–13 lutego w bitwie pod Chacabuco. Pierwszego dnia bitwy O'Higgins poprowadził swoich ludzi do porannego ruchu, który uniemożliwił Hiszpanom wycofanie się. Następnie San Martín zaatakował i rozgromił ich. 15 lutego O'Higgins zabrał chilijskich patriotów z powrotem do Santiago, a O'Higgins został wybrany na tymczasowego najwyższego dyktatora. Niepodległość Chile ogłoszono 12 lutego 1818 r. W ciągu sześciu lat sprawowania funkcji najwyższego dyktatora O'Higgins dokonał przeglądu administracji. Gdy w Chile zapanował pokój, przystąpił do tworzenia floty wraz z okrętem flagowym O'Higgins i zakładania Chilijskiej Akademii Wojskowej, a także ustanowienia nowej chilijskiej flagi. Zorganizował także dużą wyprawę wojskową do Peru, gdzie rojaliści nadal zagrażali chilijskiej

niepodległości. Jednakże, chociaż był dobrym dowódcą wojskowym, O'Higgins nie był dobrym politykiem. Wielbiciel demokracji, pragnął zniesienia tytułów szlacheckich i wprowadzenia liberalnych reform. O'Higgins zraził Kościół rzymskokatolicki i arystokrację, a następnie społeczność biznesową. Jako konstytucjonalista nie miał zaplecza politycznego, a gdy nie było już groźby ataku ze strony rojalistów, wkrótce odwołano O'Higginsa ze stanowiska. Jego rząd był zamieszany w zabójstwo czterech osobistości politycznych, José Miguela Carrery, jego dwóch braci w Argentynie i przyjaciel Manuel Rodriguez. O'Higgins zrezygnował pod presją 28 stycznia 1823 r., nie mogąc spełnić swoich ambicji niepodległościowych dla całej Ameryki Łacińskiej. O'Higgins udał się na wygnanie do Peru w 1823 roku, spędzając połowę czasu na kupionej przez siebie farmie, a drugą połowę w Limie. Nigdy się nie ożenił, ale miał syna Pedro Demetrio O'Higginsa, który pozostał z nim przez całe życie. Zmarł 23 października 1842 w Peru. W testamencie pozostawił pieniądze na założenie szkoły rolniczej w Concepción, latarni morskiej w Valparaíso i Obserwatorium w Santiago. W 1869 roku jego szczątki sprowadzono z powrotem do Chile i złożono w mauzoleum naprzeciwko Palacio de la Moneda, pałacu rządowego. Główną ulicą stolicy Chile, Santiago, jest Avenida Bernardo O'Higgins, przy której znajduje się jego duży pomnik.

Olmsted, Frederick Law

(1822–1903) amerykański architekt i urbanista

Frederick Law Olmsted, dżentelmen rolnik, dziennikarz zajmujący się walką z niewolnictwem, nadzorca kopalni złota i urzędnik ds. wojny secesyjnej w USA, jest dziś najbardziej znany ze swojego projektu i realizacji nowojorskiego Central Parku. On, partnerzy i synowie, którzy kontynuowali jego pracę, byli ostatecznie odpowiedzialni za tysiące ważnych projektów miejskich i podmiejskich, które przekształciły i upiększyły Amerykę Północną, od terenu Kapitolu Stanów Zjednoczonych, przez wodospad Niagara, po Mount Royal w Montrealu. Jego wieloaspektowa kariera uosabia, co człowiek zamożny, intelekt i entuzjazm mógł osiągnąć w XIX-wiecznej Ameryce. Olmsted był, jak to ujął jeden z biografów, „chętnym i niezdiscyplinowanym” synem odnoszącego sukcesy kupca z Hartford w stanie Connecticut. Wstąpił na Uniwersytet Yale, ale nigdy nie ukończył studiów. Lubiący spędzać czas na świeżym powietrzu, odbył praktykę jako geodeta i spędził rok na pokładzie dźwigu kwadratowego zajmującego się handlem herbatą w Chinach, zanim zajął się naukową rolnictwem na wiejskim wówczas Staten Island w stanie Nowy Jork. Gdy pod koniec lat czterdziestych XIX wieku kwestia niewolnictwa zaczęła się nasilać, Olmsted, choć nie był zwolennikiem abolicjonizmu, zbierał pieniądze na cele Free-Soil i stał się wczesnym zwolennikiem nowej Partii Republikańskiej. Zatrudniony przez „New York Daily Times” (obecnie „New York Times”) młody korespondent odbył serię podróży po niewolniczych Południach, aby napisać wpływowe artykuły ujawniające gospodarcze i społeczne skutki niewolnictwa. Zaangażowanie Olmsteda w Central Park było niemal przypadkowe. Na polecenie dobrze sytuowanego przyjaciela Olmsted został mianowany kuratorem proponowanego parku o powierzchni 800 akrów w 1857 r. Kilka miesięcy później Olmsted połączył siły z Calvertem Vaux, protegowanym Andrew Jacksona Dowlina, pierwszego zawodowego projektanta krajobrazu w Ameryce, aby wygrać konkurs na projekt parku z propozycją zatytułowaną „Greensward”. Central Park był pierwszym z wielu projektów Olmsteda, który miał połączyć naturalne cechy i ludzką sztuczność, tworząc spokojną, a jednocześnie energetyzującą „zrównoważoną nieregularność”, która zdawała się przemawiać do ludzi każdej klasy i stanu. Odniosło to natychmiastowy sukces, pomimo poważnych przekroczeń kosztów. W 1859 roku Olmsted poślubił Mary Perkins, wdowę po swoim ukochanym bracie Johnie, adoptując jego dwóch siostrzeńców i siostrzenicę. (Mieliby razem czworo dzieci). Gdy wybuchła wojna domowa, Olmsted, jako pierwszy sekretarz generalny Komisji Sanitarnej Stanów Zjednoczonych, wykorzystał swoje znaczne talenty organizacyjne, aby ratować życie, poprawiając opiekę medyczną dla żołnierzy Unii i innych osób zagrożonych wojną. Pragnąc spłacić wiele pożyczek ojca i urzeczony naturalnym pięknem

północnej Kalifornii, Olmsted w 1864 roku przyjął stanowisko menadżera w Mariposa Estate, produktywnej, ale borykającej się z problemami firmie wydobywającej złoto. Podczas pobytu w Kalifornii Olmsted pomógł promować „Yo Semite” i jego ogromne sekwoje jako przyszły park narodowy. W 1868 roku Olmsted wznowił karierę w zakresie krajobrazu i planowania u Vaux i innych. Do najważniejszych projektów z tych powojennych lat należeć będzie system parków dla Buffalo, projekty parków dla Chicago przed i po pożarze w Chicago w 1871 r. oraz plan terenu dla Światowej Wystawy Kolumbijskiej w Chicago w 1893 r. Olmsted zaprojektował kampus dla Uniwersytetu Stanforda w Kalifornii i realizował projekty na innych głównych uniwersytetach, w tym Cornell i Yale. Olmsted cierpiał na napady depresji i w ostatnich latach cierpiał na demencję. Jego kluczowa rola w kształtowaniu i ulepszaniu tak wielu miast zatarła się w pamięci publicznej. Dopiero w latach 80., kiedy Nowy Jork zaczął odnawiać niebezpiecznie zaniedbany Central Park, „Park Ludowy” Olmsteda i geniusz jego twórcy ukazały się ponownie, by zadziwić wdzięczną publiczność.

Omdurman, Bitwa pod

W bitwie pod Omdurmanem Brytyjczycy dowodzeni przez Horatio Herberta Kitchenera, sirdara, czyli naczelnego dowódcę armii egipskiej, zdecydowanie pokonali siły mahdystów dowodzone przez Khalifa Abdullahi. Siły Kitchenera, składające się z około 25 000 żołnierzy, głównie egipskich i oficerów brytyjskich, spotkały się z siłami mahdystów, znanymi w Europie również jako derwisze, liczącymi około 50 000 ludzi, na polu bitwy pod Karari niedaleko stolicy Mahdystów, Omdurmanu. Aby ułatwić przemieszczanie wojsk i zaopatrzenia, Kitchener kazał przedłużyć linię kolejową z Kairu do południowego Egiptu do północnego Sudanu. Miał także kanonierki opancerzone. Uzbrojone w karabiny maszynowe siły Kitchenera z łatwością zabiły ponad 10 000 atakujących sił Mahdystów, z których wiele było uzbrojonych we włócznie. Co najmniej kolejnych 20 000 żołnierzy mahdystów zostało rannych, a wielu z nich zmarło później z powodu braku opieki medycznej. Kanonierki Kitchenera ostrzelały także Omdurman, niszcząc imponujący grobowiec Mahdiego, którego szczątki zostały rozrzucone przez zwycięzców. Khalifa zdołał uciec, ale kilka miesięcy później został ostatecznie zabity w bitwie przez siły brytyjskie dowodzone przez F. (Francisa) Reginalda Wingate’a, który był dyrektorem wywiadu wojskowego i podwładnym Kitchenera. Kitchener został mianowany generalnym gubernatorem Sudanu, a Chartum, miasto na drugim brzegu Nilu od Omdurmanu, stało się nową stolicą Sudanu. Jednak Kitchener piastował to stanowisko tylko przez krótki czas, zanim został wysłany do pomocy w brytyjskich wysiłkach wojskowych podczas wojny burskiej w Republice Południowej Afryki. Wingate zastąpił go na stanowisku nowego gubernatora generalnego w 1899 r. i przystąpił do konsolidacji brytyjskiej kontroli nad Sudanem w ramach kondominium anglo-egipskiego, co było dość kłopotliwy układ, który Brytyjczycy wymyślili, aby legitymizować swoje panowanie nad krajem.

Obregón, Álvaro

(1880–1928) prezydent Meksyku

Generał Álvaro Obregón Salido, prezydent Meksyku w latach 1920–1924, urodził się 19 lutego 1880 r. w Hacienda de Siquisiva w południowej Sonorze, na dalekim północnym zachodzie Meksyku. Siedemnasty syn Francisco Obregóna, który zmarł, gdy Álvaro był młody, i Cenobii Salido. Często twierdzi się, że jego imię wywodzi się od irlandzkiego nazwiska O’Brian. W późniejszym życiu Obregón żartował, że ma tak dużo starszych braci i sióstr, że kiedy rodzina jadła ser Gruyère, pozostały mu tylko dziury. Obregón nie brał udziału w polityce, gdy był młody i trzymał się z daleka od starć podczas rewolucji meksykańskiej. Spędzał ten czas pracując na rodzinnym gospodarstwie i podobno nauczył się w tym okresie języka Majów, chociaż niektórzy biografowie twierdzą, że znał tylko kilka słów. Rozwijał umiejętności m.in. stolarskie i fotograficzne. W 1911 roku Álvaro Obregón zajął się polityką i został wybrany na burmistrza Huatabampo. Był zwolennikiem ówczesnego prezydenta Francisco Madero,

który stanął w obliczu czterech odrębnych buntów. Madero został schwyty i stracony przez dwóch przywódców rebeliantów, Félixą Díaza, siostrzeńca byłego wieloletniego prezydenta, i generała Victoriano Huertę. Huerta był niepopularnym prezydentem, a Obregón przyłączył się do buntu kierowanego przez Venustiano Carranzę, który go obalił. Gdy Carranza był u władzy, doszło także do starć między siłami nowego rządu a siłami Pancho Villi. Obregón, wspomagany przez generała Benjamina Hilla, dowodził wojskami federalnymi w dniach 6–7 kwietnia 1915 r., kiedy pokonały one ludzi Villi. W bitwie, która trwała od 29 kwietnia do 5 czerwca, Obregón ponownie pokonał Villę, ale stracił prawą rękę od granatu. 10 lipca podczas kolejnego starcia, które stało się powszechnie znane jako bitwa pod Celaya, ludzie Obregóna ponownie odnieśli zwycięstwo. Obregón miał nadzieję, że zostanie następcą Carranzą, gdy stanowisko prezydenta zwolniło się w 1920 r., i był rozgniewany, gdy Carranza mianował Ignacio Bonillasą swoim następcą. To spowodowało, że Obregón zaplanował bunt wojskowy, aby objąć władzę. Carranza został obalony i zabity w maju 1920 r., a jego miejsce zajął Adolfo de la Huerta, który był tymczasowym prezydentem do czasu przeprowadzenia wyborów. Po wyborach, które wygrał Obregón, de la Huerta ustąpił ze stanowiska, a Obregón został prezydentem Meksyku. De la Huerta zrobił wiele, aby ograniczyć walki w kraju i po raz pierwszy od wielu lat w większości kraju panował pokój. Taka sytuacja pozwoliła na wydatkowanie większej ilości pieniędzy na oświatę niż na obronność. Kiedy wybuchły bunty, szybko zostały stłumione, a ich przywódcy zabici. Chociaż w ciągu czterech lat prezydentury Obregóna doszło do dalszych reform rolnych i rolnych oraz posunięć mających na celu ograniczenie władzy Kościoła rzymskokatolickiego, Obregón zmienił wrogie podejście Carranzą do Kościoła rzymskokatolickiego. Stanami Zjednoczonymi do ustanowienia lepszych stosunków handlowych i dyplomatycznych. Kiedy został prezydentem, rząd USA nie przyznał jego reżimowi uznania. Ten początkowy problem pogłębiła śmierć obywatelki USA Rosalie Evans, która zginęła w obronie swojej farmy przed gubernatorem Puebli José Marią Sánchezem. Latem 1923 r. rozpoczęły się rozmowy między przedstawicielami Meksyku i USA, które doprowadziły do Porozumienia z Bucareli, na mocy którego rząd meksykański wycofał część środków wprowadzonych przez rewolucjonistów. Część senatorów potępiła to jako wycofanie się z podstawowych obietnic złożonych przez obecną i poprzednią administrację. W gorącej debacie porozumienia zostały potępione zarówno w meksykańskim senacie, jak i w Izbie Deputowanych. Jednak we wrześniu 1923 roku rząd USA formalnie uznał Obregóna za prezydenta Meksyku. Handel szybko wzrósł, zwłaszcza dzięki lepszej sprzedaży meksykańskiej ropy naftowej do Stanów Zjednoczonych. Głównym powodem obalenia Carranzą przez Obregóna był wybór przez niego potencjalnego następcy tronu. To również spowodowałoby kłopoty Obregóna. Na swojego następcę wybrał Plutarco Calles, ale Adolfo de la Huerta sprzeciwił się temu, prowadząc bunt w grudniu 1923 r. Przy wsparciu USA dla swojego rządu Obregón zapobiegł sprzedaży broni rebeliantom i bunt wygasł, ale nie wcześniej zabili jednego z sojuszników Obregóna, Felipe Carrillo Puerto, gubernatora Jukatana. Obregónowi udało się ustąpić ze stanowiska prezydenta 20 listopada 1924 r., a następnie wrócił do Sonory. Calles został kolejnym prezydentem, a w 1926 r. nastąpiła zmiana w konstytucji, zezwalająca prezydentom na sprawowanie kadencji niekolejnych. Obregón zdecydował, że chciałby wystartować w następnych wyborach. W listopadzie 1927 r. Segura Vilchis, inżynier rzymskokatolicki, rzucił bombę w samochód Obregóna w parku Chapultepec w Meksyku. Obregón przeżył, ale Vilchis i niektórzy współnicy zostali straceni kilka dni później. W 1928 r. Obregón ponownie wystartował w wyborach prezydenckich – był jedynym kandydatem – i wygrał, mimo złego stanu zdrowia. Wracając do Meksyku, aby świętować swoje zwycięstwo, przeżył zamach, ale 17 lipca 1928 roku w stołecznej restauracji La Bombilla został zamordowany przez José de Leóna Torala, katolickiego studenta seminarium duchownego, który sprzeciwiał się antyklerykalnej polityce Obregón. Został aresztowany, osądzony, a następnie stracony.

Orlando, Vittorio Emanuele

(1860–1952) polityk włoski

Vittorio Emanuele Orlando był premierem Włoch w latach 1917–1919 po klęsce armii włoskiej pod Caporetto. Orlando był także przewodniczącym delegacji swojego kraju na Konferencję Pokojową w Paryżu w 1919 r. Oprócz znaczącej roli politycznej Orlando, który sam był profesorem prawa, jest również znany ze swoich pism poświęconych kwestiom sądowym. Orlando urodził się 19 maja 1860 roku w Palermo na Sycylii, gdzie również się wychował i wykształcił. Zastąpił dzięki swoim publikacjom na temat administracji rządowej i reformy systemu wyborczego. W 1897 został wybrany do Izby Deputowanych, włoskiego parlamentu federalnego. Od 1903 do 1905 Orlando pełnił funkcję ministra edukacji pod rządami króla Wiktora Emanuela (Wiktora Emanuela) III. W 1907 r. Orlando został mianowany ministrem sprawiedliwości, tę tekę zachował do 1909 r. Następnie został ponownie powołany na to samo ministerstwo w listopadzie 1914 r., a ministrem spraw wewnętrznych został w czerwcu 1916 r. Włochy pozostały neutralne w początkowej fazie wojny światowej I. Kraj został formalnie sprzymierzony z Niemcami i Austro-Węgrami; rozpoczęła się dyskusja na temat tego, czy Włochy powinny przystąpić do wojny po stronie Ententy. Orlando był zdecydowanym zwolennikiem przystąpienia Włoch do wojny, która miała miejsce, gdy królestwo wypowiedziało wojnę Austro-Węgrom pod koniec maja 1915 r. Zawsze będąc zdecydowanym zwolennikiem udziału Włoch w wojnie, nawet po początkowych niepowodzeniach na polu bitwy, Orlando był zachęcany do swego wsparcia dla aliantów na podstawie tajnych obietnic złożonych przez tego ostatniego, przyznających Włochom ogromne zdobycze terytorialne na Morzu Śródziemnym. 30 października 1917 roku Orlando został premierem. Był to czas poważnego kryzysu po katastrofalnej klęsce wojsk włoskich w bitwie pod Caporetto przez Austriaków. Po nominacji na premiera, która poprawiła morale narodowe i skutecznie zmobilizowała Włochy do wznowienia wysiłków wojennych, Orlando zastąpił uparty generał Luigi Cadorna na stanowisku szefa sztabu generalnego Armando Diazem. Rok następny przyniósł włoskie sukcesy na polu bitwy i zwycięskie zakończenie wojny w listopadzie. Orlando pełnił funkcję premiera do końca wojny i stał na czele delegacji włoskiej na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r. Nie udało mu się jednak uzyskać oczekiwanych i obiecanych koncesji terytorialnych. Orlando miał poważne starcie ze swoimi sojusznikami, zwłaszcza prezydentem Stanów Zjednoczonych Woodrowem Wilsonem. Roszczenia Orlando do terytorium dawnej Austrii kolidowały z polityką Wilsona dotyczącą samostanowienia narodowego. Wilson zaapelował nawet nad głową Orlando do narodu włoskiego w sprawie śródziemnomorskiego portu Fiume/Rijeka, o co prosiły zarówno Włochy, jak i Jugosławia. Chociaż ten manewr się nie powiódł, Orlando dramatycznie opuścił konferencję w kwietniu 1919 r., wracając dopiero w następnym miesiącu, aby podpisać powstały traktat. Jego pozycja została szybko podważona przez oczywistą niezdolność do uzyskania ustępstw od aliantów i zabezpieczenia interesów Włoch na konferencji pokojowej, Orlando złożył rezygnację ze stanowiska 19 czerwca 1919 r. Jego następcą został Francesco Nitti. 2 grudnia tego samego roku Orlando został wybrany na prezydenta Izby Deputowanych. W narastającym konflikcie między nową Partią Faszystowską Benito Mussoliniego a organizacjami robotniczymi Orlando początkowo wspierał faszystów. Pozostał zwolennikiem rządu Mussoliniego od chwili jego powstania pod koniec 1922 r., choć zmienił swoje stanowisko dwa lata później, gdy ofiarą zamachu padł wybitny przywódca socjalistyczny Giacomo Matteotti. W 1925 roku Orlando zrezygnował z mandatu w parlamencie w proteście przeciwko faszystowskiemu oszustwom wyborczym, zasiadając następnie w Zgromadzeniu Ustawodawczym. Orlando pozostawał na emeryturze aż do upadku Mussoliniego w lipcu 1943 r. Po wyzwoleniu Rzymu na początku czerwca 1944 r. Orlando stał się czołową postacią nowo utworzonej Unii Konserwatywno-Demokratycznej. W czerwcu 1946 r. został wybrany na przewodniczącego Zgromadzenia Ustawodawczego. Zastrzeżenia Orlando wobec traktatu pokojowego spowodowały jego rezygnację w 1947 r. W następnym roku został wybrany do nowego włoskiego senatu. W tym samym roku był także kandydatem na prezydenta republiki, jednak został pokonany przez Luigię Einaudiego. Zmarł 1 grudnia 1952 r.

Orozco, Pascual

(1882–1915) meksykański rewolucjonista

Pascual Orozco był ważnym przywódcą wojskowym i politycznym w Meksyku od 1910 do 1915 roku, ostatecznie stając się czołową postacią rewolucji meksykańskiej. Urodzony w północnym stanie Chihuahua w 1882 roku w rodzinie aktywnej politycznie, Orozco otrzymał kilka lat edukacji podstawowej i pracował w sklepie swojego ojca, aż został poganiaczem mułów i transportował rudę z lokalnych kopalni. Jego firma transportowa prosperowała i do 1910 roku był właścicielem własnego zespołu mułów oraz sklepu detalicznego i był znany jako odnoszący sukcesy biznesmen o dobrej reputacji uczciwego człowieka. Świadomość polityczna Orozco obudziła się wraz ze sprzeciwem ojca wobec reżimu Porfirio Díaza. Pascual Orozco senior wspierał działania Meksykańskiej Partii Rewolucyjnej, jednej z pierwszych grup, które sprzeciwiły się Díazowi. W 1910 roku Abraham González, rewolucyjny przywódca Chihuahua i zwolennik Francisco Madero, wybrał Orozco na dowódcę wojskowego swojego rodzinnego regionu Guerrero. Reputacja Orozco jako uczciwego i skutecznego biznesmena ułatwiła rekrutację do sprawy rewolucyjnej. 10 listopada 1910 roku Orozco rozpoczął ofensywę wojskową, rozpoczynając działania na dzień przed oficjalną datą rozpoczęcia rewolucji wyznaczoną przez Madero. 29 listopada siły Orozco zajęły Pedernales w stanie Chihuahua, co było pierwszym znaczącym zwycięstwem rebeliantów nad armią federalną. Orozco awansował w szeregach na stanowisko przywódcze, dowodząc działaniami rewolucyjnymi w stanie Chihuahua, które naznaczone były kilkoma triumfalnymi starciami z siłami Díaza. Francisco Madero wrócił do Meksyku i dołączył do Orozco w lutym 1911 roku, obejmując dowództwo nad operacjami wojskowymi. Po druzgocącej porażce pod Casas Grandes w stanie Chihuahua, podjętej bez wiedzy Orozco, Madero docenił talent swojego przywódcy wojskowego z Chihuahua i awansował Orozco na stanowisko pułkownika armii rewolucyjnej. W maju 1911 roku Orozco i Francisco „Pancho” Villa przygotowywali się do ataku na Ciudad Juárez, centrum metropolitalne położone na granicy amerykańsko-meksykańskiej, naprzeciwko El Paso w Teksasie. Madero obawiał się, że atak może przenieść się do El Paso, co doprowadzi do interwencji USA. Następnie nakazał Orozco i Villi odwołać atak; zignorowali rozkazy i zmusili miasto do kapitulacji. Orozco schwytał dowódcę federalnego w Juárez, generała F. Navarro, w nadziei, że generał stanie przed sądem wojskowym za egzekucję części żołnierzy Orozco. Madero nie zgodził się z tym i pomógł Navarro w ucieczce do Stanów Zjednoczonych. Atak na Ciudad Juárez wywołał napięcie między Madero i Orozco, które osiągnęło szczyt, gdy Madero nie nagroził Orozco za jego istotne zasługi dla sprawy rewolucyjnej stanowiskiem gubernatora Chihuahua lub ministra wojny. Orozco został mianowany dowódcą wiejskiej straży Chihuahua, skromnym stanowiskiem, a później został szefem garnizonu stacjonującego w Juárez. Zrezygnował z tego stanowiska w lutym 1912 r. po tym, jak Madero nakazał mu stłumienie buntu Zapatystów na południu, ale Madero odmówił jego rezygnacji. Orozco stłumił jeszcze jedno powstanie na północy i ponownie złożył rezygnację. Czując, że jego talenty i wkład w rewolucję i prezydenturę Madero pozostały niezauważone, oraz mając wsparcie finansowe opozycyjnych frakcji politycznych w Chihuahua, Orozco otwarcie potępił rząd Madero. Nadzór Madero nad wkładem Orozco w jego dojście do władzy wpędził teraz nowego prezydenta w otwarty bunt wraz ze swoim najsukuteczniejszym przywódcą rebeliantów. W Chihuahua wybuchł gwałtowny bunt, a gubernator stanu uciekł, ratując życie. Nowy rząd Madero z trudem stłumił rebelię, stwierdził, że jego kasa jest wyczerpana, a uwaga odwrócona od projektów reform przez skupienie się na stabilizacji kraju, zwłaszcza północy. Madero wysłał generała Victoriano Huertę, aby stłumił bunt Orozco w kwietniu 1912 roku. Huercie udało się odzyskać Ciudad Juárez, ale nie zdobył Orozco. Zwrot wydarzeń w lutym 1913 r. sprawił, że Huerta został prezydentem Meksyku w wyniku wojskowego zamachu stanu i zabójstwa Madero. Huerta potrzebował wsparcia militarnego, aby pokonać opór wobec przejścia władzy, i uważał Orozco za ważnego sojusznika. W zamian za żądania finansowe i program reformy rolnej Orozco został generałem brygady w armii Huerty. W maju 1913 roku Orozco rozpoczął kampanię na północy przeciwko wrogom Huerty, odnosząc serię

zwycięstw, które doprowadziły do jego awansu na generała brygady. Walczył z Pancho Villą o kontrolę nad Chihuahua, ale nieporozumienia z innym generałem Salvadorem Mercado w sprawach politycznych i wojskowych ostatecznie przyczyniły się do porażki sił federalnych. Huerta ponownie wysłał Orozco w kwietniu 1914 r. do Chihuahua, aby stworzyć bazę dla operacji partyzanckich, ale rezygnacja Huerty i wygnanie w lipcu 1914 r. rozwiązały tę operację. Dzięki tej zmianie rządu Orozco nie czekał na bunt nowej administracji. Tym razem jednak brakowało mu poparcia społecznego i po dwóch miesiącach nie stanowił już zagrożenia militarnego. Teraz w Stanach Zjednoczonych Huerta zabiegał o względy Orozco w ramach swojego planu odzyskania meksykańskiej prezydentury. Orozco zgodził się spotkać z Huertą w Newman w Nowym Meksyku, aby omówić spisek. Agenci federalni monitorowali Huertę i 13 stycznia 1916 r. obaj mężczyźni zostali aresztowani i oskarżeni o spisek mający na celu naruszenie amerykańskich przepisów dotyczących neutralności. Orozco uciekł z aresztu federalnego 3 lipca, ale został zabity 30 sierpnia przez grupę złożoną z marszałków federalnych USA, Strażnicy Teksasu i żołnierze armii amerykańskiej. Niektórzy określali śmierć Orozco jako egzekucję, uznając za dziwne, że Orozco i jego czterej towarzysze zostali zastrzeleni, podczas gdy grupa nie poniosła żadnych strat ani obrażeń.

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA)

Organizacja Państw Amerykańskich (OAS) została założona 30 kwietnia 1948 roku w Bogocie w Kolumbii przez 21 państw członkowskich. Organizacja będąca następcą Unii Panamerykańskiej (1889–1947) i dostosowana tak, aby odpowiadała zmienionemu środowisku bezpieczeństwa po II wojnie światowej, OAS została założona jako regionalna agencja Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jej celami, zgodnie z oficjalnym statutem, jest „wzmocnienie pokoju i bezpieczeństwa na kontynencie; promowanie i umacnianie demokracji przedstawicielskiej, z należyтым poszanowaniem zasady nieinterwencji; szukać rozwiązania problemów politycznych, prawnych i gospodarczych. . . ; [i] wyeliminowanie skrajnego ubóstwa”, między innymi. Od momentu założenia OAS z siedzibą w Waszyngtonie liczyła w 2007 r. 35 państw członkowskich, przy czym Kuba została zawieszona w uczestnictwie od 1962 r., co daje 34 aktywne państwa członkowskie. Odzwierciedlając struktury organizacyjne Organizacji Narodów Zjednoczonych, OPA jest zarządzana przez Zgromadzenie Ogólne i Stałą Radę, a na jej czele stoi sekretarz generalny wybierany co pięć lat. Posiada liczne stowarzyszone organizacje, organy i podmioty, w tym Międzypamerykańską Komisję Praw Człowieka (IACHR, f. 1959); Międzypamerykańską Komisję ds. Kontroli Nadużywania Narkotyków (CICAD, f. 1968); Międzypamerykański Komitet Przeciwko Terroryzmowi (CICTE, f. 1999); i wiele innych. Cztery „Protokoły” wprowadziły główne zmiany do pierwotnej Karty Bogockiej OPA: Protokoły z Buenos Aires (1967), Cartagena de Indias (1985), Waszyngton (1992) i Managua (1993). W 1994 r. OPA zorganizowała pierwszy Szczyt Ameryk, wydarzenie organizowane odtąd co kilka lat. Od chwili powstania OPA jest zdominowana przez Stany Zjednoczone. W okresie zimnej wojny jej nadrzędną troską było ograniczenie wpływów sowieckich i komunistycznych na półkuli zachodniej. Ponieważ doktryny marksistowskie, komunistyczne i socjalistyczne okazały się popularne w wielu częściach Ameryki Łacińskiej w okresie powojennym, państwa członkowskie OPA mogły wybrać jedną z trzech opcji: otwarcie przeciwstawić się Stanom Zjednoczonym i przyjąć rząd o orientacji socjalistycznej lub marksistowskiej; sprzymierzyć się ze Stanami Zjednoczonymi w ich polityce antykomunistycznej; lub podążać „trzecią drogą”, nie sprzymierzając się ani z blokiem sowieckim, ani amerykańskim. W kilku przypadkach państwa członkowskie OPA otwarcie przeciwstawiły się Stanom Zjednoczonym, np. w Gwatemali (1944–54), Boliwii (1952–64), Kubie (1961–), Chile (1970–73), Nikaragui (1979–90), Grenadzie (1983), Panamie (1989) i Wenezueli (1999–). W tych i innych przypadkach Stany Zjednoczone naruszyły Kartę OPA dotyczącą nieinterwencji, która stanowiła, że „Żadne państwo ani grupa państw nie ma prawa interweniować, bezpośrednio lub pośrednio, z jakiegokolwiek powodu, w sprawy wewnętrzne lub zewnętrzne jakiegokolwiek innego państwa”. Państwo” (rozdział IV, art. 19). Częściej

państwa członkowskie OPA współpracowały z amerykańskimi wysiłkami antykomunistycznymi lub starały się zajmować niezaangażowane stanowisko w sprawach międzynarodowych. Stany Zjednoczone najczęściej interpretowały to drugie jako sojusz z międzynarodowym komunizmem, a zatem bezpośrednie zagrożenie dla swojego bezpieczeństwa narodowego. W epoce postzimnowojennej OPA uzyskała większą autonomię wobec dominacji Stanów Zjednoczonych.

Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC)

Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC) powstała w 1960 r. Jej pierwsze spotkanie odbyło się w 1961 r., a od 1965 r. jej siedziba znajdowała się w Wiedniu. Członkami założycielami byli Wenezuela, Iran, Irak, Kuwejt i Arabia Saudyjska. Abd Allah al-Tariki, saudyjski dyrektor ds. ropy naftowej, odegrał wiodącą rolę w powstaniu organizacji. Członkostwo OPEC zostało później rozszerzone o Libię, Algierię, Indonezję, Katar, Nigerię, UAR, Gabon i Ekwador. W 1968 roku główne arabskie kraje produkujące ropę naftową utworzyły OAPEC (Organizację Arabskich Krajów Eksportujących Ropę Naftową). Członkowie OPEC spotykali się regularnie w celu ustalenia kwot wydobywczych; jednakże organizacji brakowało mechanizmu egzekwowania kwot, które poszczególne kraje produkujące często ignorowały lub otwarcie lekceważyły. Kraje o dużej liczbie ludności, takie jak Iran, Algieria i Nigeria, zwykle naciskały na podwyżki cen. Narody o małej populacji i mniejszym ekonomicznym zapotrzebowaniu krajowym preferowały stabilne ceny. Dzięki swoim mocom produkcyjnym i ogromnym rezerwom Arabia Saudyjska i Kuwejt były w stanie zwiększyć produkcję, aby zapobiec wzrostowi cen lub utrzymać ceny na niskim poziomie. W latach 80. udokumentowane zasoby ropy naftowej Arabii Saudyjskiej wynosiły ponad 168 miliardów baryłek, Kuwejt ponad 66 miliardów baryłek, a Irak 43 miliardy baryłek, w porównaniu do 27,3 miliardów baryłek w Stanach Zjednoczonych. Do lat 80. Stany Zjednoczone również importowały ponad połowę swojej ropy naftowej, w porównaniu z zaledwie 25% na początku lat 70. W 1970 r. nowy rewolucyjny rząd w Libii pod przywództwem Muammara Kaddafiego wymusił cięcia produkcji, aby zapewnić sobie wyższe tantiemy. Koncerny naftowe – zdominowane przez tak zwane siedem sióstr, korporacje należące do Zachodu – zawzięcie sprzeciwiały się takiej taktyce nacisku, ale z powodu stale rosnących żądań ostatecznie zgodziły się na libijskie warunki. Reszta krajów produkujących ropę wkrótce poszła w ich ślady i zapewniła sobie podobne koncesje. Następnie cena ropy wzrosła z 2 do 3 dolarów za baryłkę, a następnie do 5 dolarów za baryłkę. W szczytowym okresie boomu naftowego w latach 70. Szejk Ahmad Zaki Yamani, sekretarz generalny OPEC w latach 1968–1969, był saudyjskim ministrem ds. ropy naftowej. Podczas wojny arabsko-izraelskiej w 1973 r. króla Fajsala w Arabii Saudyjskiej przekonano do użycia ropy jako broni i ogłoszono cięcia w dostawach dla krajów wspierających Izrael. Jednak Faysal był zagorzałym antykomunistą, a kiedy prezydent Stanów Zjednoczonych i Egiptu Anwar el-Sadat argumentował, że bojkot ropy może zwiększyć zagrożenie komunizmem w świecie arabskim i muzułmańskim, król Faysal skutecznie zakończył bojkot, wycofując wsparcie Arabii Saudyjskiej w 1974 r. W 1986 r. , gdy Yamani poparł podniesienie cen ropy, król Fahd usunął go ze stanowiska. Mając ogromne rezerwy Arabii Saudyjska, a w mniejszym stopniu Kuwejt, mogłaby wymusić modyfikację cen po prostu zwiększając produkcję. Do 1996 roku Arabia Saudyjska stała się największym na świecie eksporterem ropy naftowej. Po wojnie iracko-irańskiej Kuwejt zaczął zalewać rynek, przekraczając jego limity i obniżając ceny. Niższe ceny zaszkodziły Irakowi w tym samym czasie, gdy desperacko próbował zwiększyć przychody, aby odbudować swoją gospodarkę; było to czynnikiem przyczyniającym się do irackiej inwazji na Kuwejt w 1990 r. i wynikającej z niej pierwszej wojny w Zatoce Perskiej. Niskie ceny, w dużej mierze spowodowane wysoką produkcją w krajach Zatoki Perskiej i Arabii Saudyjskiej, również przyczyniły się do wycofania się Ekwadoru z OPEC w 1992 r. W związku ze zwiększonym popytem ze strony rozwijającej się gospodarki Indii i Chin oraz trwających wojen w Afganistanie i na Bliskim Wschodzie, cena ropy osiągnęła 60 dolarów za baryłkę w 2006 roku, a ceny nadal rosły. Wysokie ceny przyniosły ogromne zyski zachodnim koncernom naftowym, a także krajom produkującym ropę. W

pierwszym kwartale 2006 roku Exxon-Mobil, największa na świecie korporacja naftowa, odnotowała zyski przekraczające 7 miliardów dolarów. Choć rządy mówiły o środkach kontroli kosztów, alternatywnych źródłach paliw i ochronie środowiska, ani na Zachodzie, ani w Azji przyjęto niewiele praktycznych programów. Było zatem pewne, że w dającej się przewidzieć przyszłości ropa naftowa pozostanie głównym źródłem energii na świecie.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Organizacja Narodów Zjednoczonych, mająca już sześćdziesiąt lat, przeszła długą, pełną konfliktów i zimną wojnę. Nie będąc superpaństwem ponad państwami, wspólnie podchodzi do kwestii wojny, pokoju, rozwoju i sprawiedliwości oraz ma wystarczający potencjał transformacyjny, aby stworzyć nowy, lepszy porządek świata. Od zakończenia zimnej wojny nabrała nowej dynamiki, ale jednocześnie musi zostać zrestrukturyzowana, aby poradzić sobie z wyłaniającym się złożonym światem państw narodowych, różnych ruchów i nieprzewidywanych wyzwań, takich jak terroryzm. Organizacja Narodów Zjednoczonych, utworzona w następstwie II wojny światowej, została ustanowiona na konferencji w San Francisco w 1945 r. w oparciu o zasadę bezpieczeństwa zbiorowego. Była następczynią Ligi Narodów, która powstała po I wojnie światowej, ale nie udało jej się zorganizować porządku światowego na zasadach uniwersalności. Organizacja Narodów Zjednoczonych zadbała zatem o uniknięcie błędów swojej poprzedniczki, a pięciu głównym mocarstwom przyznano szczególną władzę i odpowiedzialność poprzez mechanizm prawa weta w najważniejszym organie Organizacji Narodów Zjednoczonych – Radzie Bezpieczeństwa. Cele Organizacji Narodów Zjednoczonych zostały zapisane w Karcie: utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, rozwijanie przyjaznych stosunków między narodami, osiąganie współpracy międzynarodowej oraz działanie na rzecz harmonizacji między narodami. Bezpieczeństwo było głównym celem Organizacji Narodów Zjednoczonych. Inaczej niż w Lidze, w Organizacji Narodów Zjednoczonych bezpieczeństwo nie było wąsko pojmowane, ale zostało poszerzone o sprawiedliwość społeczno-ekonomiczną, prawa człowieka i rozwój. Podobnie jak Liga, Organizacja Narodów Zjednoczonych opierała się na zasadach bezpieczeństwa zbiorowego. Nowa zasada, na której opiera się Liga i Organizacja Narodów Zjednoczonych, nie traktuje bezpieczeństwa jako indywidualnej sprawy państw czy regionów, ale jako zbiorowej sprawy wszystkich państw, a agresja na jedno państwo jest uważana za agresję przeciwko wszystkim innym. Wszystkie państwa zobowiązane są do podjęcia działań zbiorowych przeciwko agresorowi.

Z Ligi

Karta Narodów Zjednoczonych przewidywała sześć głównych organów, z których cztery wyewoluowały z Ligi Narodów. Zgromadzenie Ogólne opierało się na demokratycznej zasadzie „jeden kraj, jeden głos”, niezależnie od wielkości i władzy, i było w istocie organem decyzyjnym. Kraje Trzeciego Świata wykorzystywały to ciało do organizowania się i podejmowały problematykę kolonializmu i rasizmu. Statut przewidywał pewne funkcje nadzorcze Zgromadzenia Ogólnego. Rada i zgromadzenie również pełniły wspólne funkcje. Rada Bezpieczeństwa, najważniejszy organ Organizacji Narodów Zjednoczonych, zastanawiała się nad rzeczywistością władzy. Stany Zjednoczone, Związek Radziecki, Francja, Wielka Brytania i Chiny to pięciu stałych członków z prawem weta i ponoszących szczególną odpowiedzialność za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa na świecie. Weto stało się jednak mechanizmem utrudniania i Związek Radziecki często z niego korzystał; podczas gdy Stany Zjednoczone nie stosowały go we wcześniejszych latach, częstotliwość weta wzrosła po 1970 r. Rada Bezpieczeństwa opierała się na założeniu, że główne mocarstwa zgodzą się w kwestiach wojny i pokoju, ale początek zimnej wojny około 1945 r. uczynił z Organizacji Narodów Zjednoczonych bezradnego widza. Karta przewidywała mechanizm utrzymywania pokoju, w ramach którego Rada może wzywać państwa członkowskie do zastosowania sankcji wobec agresora oraz może utworzyć Komitet Sztabu Wojskowego, składający się z szefa sztabu stałych członków Rady Bezpieczeństwa. Egzekwowanie

pokoju było możliwe podczas wojny koreańskiej i pod władzą Stanów Zjednoczonych utworzono zjednoczone dowództwo. Nałożyła embargo na eksport materiałów strategicznych do Chin i Korei Północnej. Następnie przepis ten nie mógł być powielany przez długi czas. Dopiero po końcowych etapach zimnej wojny Rada Bezpieczeństwa ponownie zaczęła działać; konsultacje i koordynacja między głównymi mocarstwami w Radzie były częste, jak podczas kryzysu w Zatoce Perskiej, a ostatnio w związku z ambicjami nuklearnymi Iranu. Przez około pięćdziesiąt lat zimnej wojny Organizacja Narodów Zjednoczonych nigdy nie wydawała się odgrywać roli przewidzianej w San Francisco w dziedzinie pokoju i bezpieczeństwa; został pominięty w głównych punktach zapalnych na całym świecie, takich jak kryzys w Kanale Panamskim, Węgry, blokada Berlina, kubański kryzys rakietowy, konflikty arabsko-izraelskie, wojna graniczna między Indiami a Chinami, Wietnam i Indochiny oraz konflikt chińsko-sowiecki wojna graniczna. Organizacja Narodów Zjednoczonych była biernym obserwatorem, podczas gdy główne mocarstwa twierdziły, że zamierzają wyrównać rachunki poza Organizacją Narodów Zjednoczonych. Kiedy Organizacja Narodów Zjednoczonych znalazła się w trudnej sytuacji z powodu weta, Zgromadzenie Ogólne szukało wyjścia poprzez rezolucję „Zjednoczenia na rzecz Pokoju”, aby rozważyć środki w sytuacji naruszenia pokoju. Po zakończeniu zimnej wojny Organizacja Narodów Zjednoczonych ponownie stała się bardziej aktywna, choć zyskała przy tym nowe funkcje, zgodne z Kartą, ale nie przewidziane w niej. Na przełomie XXI i XXI wieku funkcja ta, znana jako utrzymywanie pokoju – tradycyjnie oznaczająca działanie w charakterze bufora między rywalizującymi stronami lub monitorowanie porozumień o zawieszeniu broni – rozszerzyła się na inne obszary. Teraz utrzymywanie pokoju oznacza także zapewnienie pomocy humanitarnej, usuwanie min, repatriację uchodźców i odbudowę infrastruktury narodowej na zdewastowanych obszarach, takich jak Afganistan. Koszty wszystkich tych funkcji były ogromne, zwłaszcza podczas ostatnich operacji pokojowych: Republika Południowej Afryki, Rwanda, Irak-Kuwejt, Mozambik, Somalia, Haiti i Liberia. Czasami Organizacja Narodów Zjednoczonych spotykała się z krytyką; celem były także oddziały ONZ, jak w Somalii i Bośni.

Współpraca

Jednak w przeciwieństwie do lat zimnej wojny Organizacja Narodów Zjednoczonych nawiązuje współpracę między głównymi mocarstwami w celu odparcia agresji. Podczas pierwszej wojny w Zatoce Perskiej Moskwa wspierała wysiłki USA mające na celu nałożenie sankcji na Irak, który zaanektował Kuwejt. Wykorzystano machinę Organizacji Narodów Zjednoczonych. Inne główne mocarstwa, zwłaszcza Francja i Wielka Brytania, wysłały wojska. Japonia i Niemcy również przyjęły nowe role w zakresie bezpieczeństwa. Oprócz wojny i pokoju Organizacja Narodów Zjednoczonych odegrała kluczową rolę w różnych wysiłkach humanitarnych. Ogromne zasługi należy się Organizacji Narodów Zjednoczonych za położenie kresu apartheidowi w Republice Południowej Afryki, wydłużenie średniej długości życia w Afryce, pomoc dzieciom cierpiącym z powodu niedożywienia i zwalczanie chorób. Nie odniosła takiego sukcesu w usuwaniu globalnego ubóstwa, ale podjęła wysiłki w tym kierunku. Obecnie Organizacja Narodów Zjednoczonych odgrywa nową rolę w walce z międzynarodowym terroryzmem. Nie była ona tak skuteczna i Stany Zjednoczone działały jednostronnie w 1998 r., kiedy Al-Kaida zaatakowała ambasady USA w Afryce Wschodniej. Następnie, po 11 września 2001 r., Stany Zjednoczone podjęły drastyczne kroki, a Organizacja Narodów Zjednoczonych była bardziej zaangażowana niż wcześniej; terroryzm stał się kluczową kwestią przedmiotem zainteresowania międzynarodowego i Organizacji Narodów Zjednoczonych. Organizacja Narodów Zjednoczonych wkracza w nowe, niezbadane obszary. W świecie, w którym miliony dzieci umierają kilka dni po urodzeniu, kwestia praw człowieka stała się głównym obszarem zainteresowania międzynarodowego. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1948 roku, została zapisana w konstytucjach państw. Obecnie Organizacja Narodów Zjednoczonych odegrała również rolę w poszerzaniu granic demokracji na całym świecie, wierząc, że demokracja sprzyja

pokoju na świecie. Choć Organizacja Narodów Zjednoczonych angażuje się w ponowne definiowanie kwestii wojny, pokoju, rozwoju i wolności, reformowanie organów światowych stało się palącą kwestią od zakończenia zimnej wojny, a zwłaszcza od 1998 r., kiedy 185 państw zebrało się, aby uczcić 50. rocznicę Organizacji Narodów Zjednoczonych. Istnieje także zapotrzebowanie na restrukturyzację Rady Bezpieczeństwa i dodanie nowych stałych członków – z prawem weta lub bez. Brazylia, Niemcy, Indie, Japonia i niektóre kraje afrykańskie to główni kandydaci domagający się stałego miejsca w Radzie Bezpieczeństwa. Główne mocarstwa mające weto – Stany Zjednoczone, Rosja, Chiny, Wielka Brytania i Francja – różnią się między sobą co do tego, kto powinien być stałymi członkami zreformowanej rady. Reformy są jednak konieczne, aby Organizacja Narodów Zjednoczonych lepiej dostosowała się do zmian, jakie zaszły pod koniec XX i na początku XXI wieku

Okres Yan'an (Yenan) Komunistycznej Partii Chin

Yan'an to małe miasteczko w północnej prowincji Sha'anxi (Shensi), które stało się siedzibą Komunistycznej Partii Chin (KPCh) od 1936 r., po Długim Marszu, do 1949 r. Okres Yan'an obejmował lata między 1937 a 1945 r. ; miało to kluczowe znaczenie w przygotowaniu KPCh do władzy. Totalna wojna Japonii z Chinami w lipcu 1937 r. napędzała rząd nacjonalistów, czyli Kuomintangu (KMT), do zaprzestania kampanii przeciwko KPCh. Obie strony utworzyły drugi Zjednoczony Front 12 września 1937 r. W manifestie zatytułowanym „Razem stawiamy czoła kryzysowi narodowemu” KPCh zgodziła się przestrzegać Trzech Zasad Ludowych dr Sun Yat-sena (ideologa KMT), zaprzestać wszelkie działania przeciwko KMT, znieść rząd w stylu sowieckim na kontrolowanych przez nią obszarach i zreorganizować Armię Czerwoną w celu włączenia jej do Armii Narodowej. W rzeczywistości KPCh zachowała kontrolę nad obszarami, na których została już utworzona, zmieniając jedynie nazwę swojego rządu, a także kontrolę nad swoimi jednostkami wojskowymi, zmieniając nazwę Armii Czerwonej na Armię 8. Trasy na północnym zachodzie i Nową 4. Armię w Jiangxi (Kiangsi). Największy ciężar poniósł rząd nacjonalistyczny japońskiego ataku KPCh została uwolniona od ataków KMT i wykorzystana bezprecedensową okazję do wzrostu. Priorytetem KPCh, jak komunistyczny przywódca Mao Zedong (Mao Tse-tung) nakazał swoim kadrom, była „70% ekspansja, 20% radzenie sobie z Kuomintangiem i 10% stawianie oporu Japonii”. Jego celem było powiększenie sił KPCh z 30 000 ludzi do 1 miliona do końca wojny. Nakreślił także trzyetapową strategię: po pierwsze, osiągnięcie kompromisu z KMT, następnie próba osiągnięcia z nim paritetu, a po trzecie, infiltracja nowych obszarów i utworzenie nowych baz partyzanckich. Zjednoczony Front uległ całkowitemu rozpadowi do 1941 r. w wyniku poważnego starcia podczas incydentu Nowej 4. Armii. Negocjacje prowadzone przez pozostałą część wojny nigdy nie rozwiązały sprzecznych celów obu stron. Wojna w ramach wojny wplątała obie strony chińskie, przy czym KPCh w dalszym ciągu rozbudowywała swoje bazy, a KMT blokowała obszar Yan'an. Okres Yan'an był także ważny dla ustanowienia zasad chińskiego komunizmu. Mao spędzał dużo czasu na myśleniu i pisaniu, podobnie jak jego zastępca, Liu Shaoqi (Liu Shao-ch'i). Eseje Mao obejmowały „O przedłużającej się wojnie”, „Problemy strategii w wojnie partyzanckiej przeciwko Japonii”, „O nowej demokracji” i „O liberalizmie”. Wśród jego dzieł znalazły się „Jak być dobrym komunistą” i „O walce wewnątrzpartyjnej”. Dzieła Mao stały się podstawą jego późniejszego twierdzenia, że jest oryginalnym współtwórcą rozwoju ideologii marksistowsko-leninowskiej. Okres Yan'an odznaczał się także szkoleniem i edukacją robotników i chłopów, aby byli aktywnymi zwolennikami KPCh, umiarkowaną polityką reformy rolnej oraz poprawą gospodarki wiejskiej. W rezultacie nieliczni mieszkańcy Zachodu (głównie reporterzy i nieprzeszkoleni specjaliści od Chin), którym udało się uniknąć blokady KMT lub którym pozwolono na krótkie wizyty pod opieką, z entuzjazmem opowiadali o swoich doświadczeniach z Yan'an. Z książki dziennikarza Edgara Snowa „Czerwona gwiazda nad Chinami”, będącej wynikiem jego wizyty w 1936 r. i wywiadów z Mao i innymi przywódcami, a także z relacji krótszych wizyt innych dziennikarzy, mieszkańcy Zachodu dowiedzieli się, że przywódcy KPCh nie byli podobni do sowieckich komunistów, ale byli reformatorami rolnymi. Porównali Yan'an przychylnie ze stolicą nacjonalistów,

Chongqing (Chungking), którą określili jako skorumpowaną. Moskwa również popierała ten pogląd, gdy Józef Stalin nazwał KPCh „margaryną” lub „rzodkiewką” komunistami.

Ogólnoindyjska Liga Muzułmańska

Ogólnoindyjska Liga Muzułmańska (AIML) została utworzona 30 grudnia 1906 roku, w czasie brytyjskich rządów kolonialnych, w celu ochrony interesów muzułmanów. Później stała się głównym narzędziem, za pośrednictwem którego wysunięto żądanie odrębnej ojczyzny dla muzułmanów. Niektórzy muzułmanie postrzegali Indyjski Kongres Narodowy (INC) jako organizację zasadniczo hinduską, w której interesy muzułmańskie nie będą chronione. Powstały w 1885 roku INC nie miał żadnego programu odrębnej tożsamości religijnej. Niektórym dorocznym sesjom przewodniczyli wybitni muzułmanie, jak Badruddin Tyabji (1844–1906) i Rahimtulla M. Sayani (1847–1902). Pod koniec XIX wieku pojawiły się pewne tendencje, które przekonały znaczną grupę muzułmanów do wyznaczenia odrębnego kursu. Wzrost komunalizmu w społeczności muzułmańskiej rozpoczął się od tendencji odrodzenia, kiedy muzułmanie z dumą i chwałą spoglądali na historię Arabów, a także sułtanatu Delhi i rządów Mogołów w Indiach. Chociaż warunki życia muzułmanów nie były takie same w całym Imperium Brytyjskim, panowało ogólne zacofanie w handlu i edukacji. Brytyjska polityka „dziel i rządź” zachęcała pewne grupy ludności muzułmańskiej do trzymania się z dala od głównego nurtu polityki. INC, choć o świeckich poglądach, nie była w stanie powstrzymać szerzenia się komunalizmu zarówno wśród Hindusów, jak i muzułmanów. Wzrost bojowości hinduskiej, ruch ochrony krów, używanie symboli religijnych i tak dalej, zniechęciły muzułmanów. Ideologia i działalność polityczna Syeda Ahmeda Khana (1817–1898) stworzyły tło dla tendencji separatystycznej wśród muzułmanów. Nawoływał, że interesy Hindusów i muzułmanów są rozbieżne. Khan opowiadał się za lojalnością wobec Imperium Brytyjskiego. Wicekról lord Curzon (1899–1905) podzielił prowincję Bengal w październiku 1905 r., tworząc we wschodnim skrzydle prowincję z większością muzułmańską. Sprzeciw INC i wynikający z niego ruch swadeshi (rdzenny) przekonały część elit muzułmańskich, że kongres był sprzeczny z interesami społeczności muzułmańskiej. Kampanię partycypacyjną rozpoczął nawab z Dhaki, Khwaja Salimullah Khan (1871–1915), któremu Curzon obiecał ogromną ilość nieoprocentowanych pożyczek. Miałyby wpływy w nowym państwie. Nawab zaczął tworzyć stowarzyszenia, chroniące interesy bengalskich muzułmanów. Myślał także w kategoriach organu obejmującego całe Indie. W swojej rezydencji Shahbag gościł 2000 muzułmanów w okresie od 27 do 30 grudnia 1906 r. Sułtan Muhammad Szah, Aga Chan III (1877–1877), który w październiku 1906 r. przewodził delegacji do wicekróla lorda Minto (1845–1914) w celu uzyskania odrębnego elektoratu dla muzułmanów, był także z Salimullahem Khanem. W Dhace obecny był także Nawab Mohsin-ul-Mulk (1837–1907) z ruchu Aligarh. 30 grudnia utworzono AIML. Przewodniczący konklawe w Dhace Nawab Viqar-ul-Mulk (1841–1917) oświadczył, że liga pozostanie lojalna wobec Brytyjczyków i będzie działać na rzecz interesów muzułmanów. Opracowano statut ligi, Zieloną Księgę autorstwa Maulana Muhammada Ali Jouhara (1878–1931). Siedzibę ligi utworzono w Aligarh (Lucknow od 1910 r.), a pierwszym prezesem wybrano Agę Khana. W ten sposób utworzono odrębną, ogólnoindyjską platformę, aby wyrażać skargi muzułmanów i powstrzymywać rosnące wpływy Partii Kongresowej. AIML liczyło 400 członków, a dwa lata później Syed Ameer Ali (1849–1928) założył oddział w Londynie. W lidze dominowała arystokracja ziemiska i urzędnicy Zjednoczonych Prowincji. W pierwszych latach swego istnienia podejmował pobożne uchwały. Przywódcy pozostali lojalni wobec Imperium Brytyjskiego, a ustawa o rządzie Indii z 1909 r. przyznała muzułmanom odrębne elektoraty. Spora liczba intelektualistów muzułmańskich opowiadała się za agitacją w świetle unieważnienia podziału Bengal w 1911 r. Dwa lata później liga zażądała w swojej konstytucji wprowadzenia samorządu. Nastąpiła także zmiana w kierownictwie ligi po rezygnacji prezydenta Agi Khana w 1913 r. Do ligi dołączył Mohammad Ali Jinnah (1876–1948), wybitny prawnik z Bombaju (obecnie Mumbai).

WYPĘDZANIE BRYTYJCZYKÓW

Okrzyknięty ambasadorem „jedności hindusko-muzułmańskiej” Jinnah był aktywnym członkiem INC. Nadal wierzył we współpracę między obiema społecznościami w celu wypędzenia Brytyjczyków. Został prezesem AIML w 1916 roku, kiedy zebrało się ono w Lucknow. Był także prezydentem w latach 1920–1930 i ponownie od 1937 do 1947. Jinnah odegrał kluczową rolę w pakcie Lucknow z 1916 r. między Kongresem a ligą, który przydzielił muzułmanom 30 procent miejsc w radach prowincji. Jednak drogi między INC i AIML następowały stopniowo. Pojawienie się Mohandasa K. Gandhiego (1869–1948) na scenie indyjskiej jeszcze bardziej zwiększyło dystans, gdyż Jinnah nie podobał się ruch Gandhiego odmawiający współpracy. Krótkotrwała nadzieja na zbliżenie obu stron pojawiła się wraz z przyjściem Komisji Simona. Kongres zaakceptował żądanie ligi dotyczące jednej trzeciej reprezentacji w legislaturze centralnej. Jednak hinduska Mahasabha, założona w 1915 r., odrzuciła to żądanie na Konferencji Wszystkich Stron w 1928 r. Konferencja zwróciła się także do Motilala Nehru (1861–1931) o przygotowanie konstytucji dla wolnych Indii. Raport Nehru określił status Indii jako dominium. Raportowi sprzeciwiło się radykalne skrzydło INC, na którego czele stał syn Motilala, Jawaharlal Nehru (1889–1964). Liga odrzuciła także raport Nehru, gdyż nie przychylił się do wszystkich żądań ligi. Jinnah nazwał to rozstaniem i stosunki między ligą a kongresem zaczęły się pogarszać. Liga domagała się odrębnych elektoratów i rezerwacji miejsc dla muzułmanów. Od lat dwudziestych sama liga nie była partią masową. W 1928 r. podczas prezydentury Bombaju liczyła zaledwie 71 członków. W Bengalu i Pendżabie potęgę miały dwie prowincje z większością muzułmańską, odpowiednio związkowcy i Partia Praja Krushsk. Liczba członków ligi również nie wzrosła znacząco. W 1922 r. liczyła 1093 członków, a po pięciu latach wzrosła już tylko do 1330. Nawet na historycznej sesji w 1930 r., kiedy prezydent Muhammad Iqbal (1877–1938) domagał się odrębnego państwa muzułmańskiego, nie było na niej kworum – było na niej jedynie 75 członków. Po powrocie z Londynu Jinnah ponownie objął stanowisko lidera ligi. Brytyjczycy zgodzili się przyznać większą władzę wybranym organom ustawodawczym prowincji zgodnie z ustawą o rządzie Indii z 1935 roku. INC odniosła zwycięstwo w ogólnych okręgach wyborczych, ale nie radziła sobie dobrze w okręgach muzułmańskich. Wielu muzułmanów podzielało ideał INC, jakim jest sekularyzm. Wydawało się, że teoria dwóch narodów, głosząca, że Hindusi i muzułmanie tworzą dwa różne narody, nie przemawiała do wszystkich muzułmanów. Muzułmanów uznawano za naród mający wspólny język, historię i religię zgodnie z teorią dwóch narodów. W 1933 r. grupa studentów Cambridge pod przewodnictwem Choudhary'ego Rahmata Alego (1897–1951) ukuła termin Pakistan (kraj czystych), opierając się na listach z obszarów z większością muzułmańską: Pendżab P, Afghania (Północno-Zachodnia Prowincja Graniczna) A, Kaszmir K, Indus-Sind IS i Beludżystan TAN. Liga spełniła swoje marzenie o odrębnej ojczyźnie dla muzułmanów dopiero w 1947 roku. Była to elitarna organizacja bez masowego zaplecza i Jinnah podjął działania w celu jej popularyzacji. Obniżono składki członkowskie, utworzono komitety na szczeblu powiatowym i wojewódzkim, wprowadzono do programu partii treści społeczno-gospodarcze i rozpoczęto energiczną kampanię antykongresową. Scenariusz dla ligi zmienił się całkowicie, gdy 23 marca 1940 r. na słynnej sesji w Lahore przyjęto uchwałę pakistańską. Jinnah powtórzył teorię dwóch narodów, podkreślając społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe różnice między obiema społecznościami. Rezolucja przewidywała utworzenie niezależnego państwa muzułmańskiego składającego się z Sindh, Pendżabu, północno-zachodniej prowincji granicznej i Bengalu. Wysiłki Jinnaha po klęsce w wyborach w 1937 r. przyniosły korzyści – 100 000 członków dołączyło do ligi w tym samym roku. Po uchwale pakistańskiej nie było odwrotu dla ligi. Liga kierowała się polityką współpracy z rządem brytyjskim i nie wspierała ruchu Quit India z sierpnia 1942 roku. Liga opowiadała się za odrębnym państwem muzułmańskim, natomiast Kongres był przeciwny idei podziału. Pojednanie nie było możliwe, a rozmowy między Gandhim i Jinnahem na temat zjednoczonych Indii we wrześniu 1944 r. zakończyły się niepowodzeniem. Po zakończeniu II wojny światowej Wielka Brytania nie miała zasobów

gospodarczych ani politycznych, aby utrzymać Imperium Brytyjskie w Indiach. Zdecydowała się ostatecznie opuścić Indie i zarządziła wybory do władz ustawodawczych na szczeblu centralnym i prowincjonalnym. Liga zdobyła wszystkie 30 mandatów zarezerwowanych dla muzułmanów, zdobywając 86% głosów w wyborach z grudnia 1945 r. Kongres zdobył wszystkie mandaty ogólne, zdobywając 91 procent głosów. W wyborach prowincjonalnych w lutym 1946 r. liga zdobyła 440 mandatów zarezerwowanych dla muzułmanów na ogólną liczbę 495, uzyskując 75% głosów. Po sukcesie muzułmańscy członkowie zebrali się w kwietniu na konwencji w Delhi i zażądali suwerennego państwa i dwóch organów stanowiących konstytucje. Jinnah przemówił do zgromadzonych, mówiąc, że Pakistan powinien zostać ustanowiony bez zwłoki. Składałby się z obszarów Bengalu i Assamu, zamieszkanymi przez większość muzułmańską na wschodzie oraz Pendżabu, północno-zachodniej prowincji granicznej, Sind i Beludżystanu na zachodzie. W marcu rząd brytyjski wystąpił misją gabinetową w celu przekazania władzy. Liga przyjęła plan misji gabinetu, ale komitet roboczy ligi w lipcu wycofał się z wcześniejszej akceptacji i wezwał do zwołania Dnia Akcji Bezpośredniej na 16 sierpnia. Liga przystąpiła do rządu tymczasowego w październiku, ale zdecydowała się nie uczestniczyć w Zgromadzeniu Ustawodawczym. W styczniu 1947 r. Liga Muzułmańska podjęła „bezpośrednią akcję” przeciwko nienależącemu do Ligi Muzułmańskiej rządowi Khizra Hayata Tiwani (1900–1975) w Pendżabie. Podział był nieunikniony i nowy wicekról, lord Louis Mountbatten (1900–1979), rozpoczął rozmowy z przywódcami ligi i kongresu w celu wypracowania formuły kompromisu. 3 czerwca 1947 roku ogłoszono, że Indie i Pakistan uzyskają niepodległość. Ustawa o niepodległości Indii została uchwalona przez brytyjski parlament w lipcu, a termin jej składania wyznaczono na północ z 14 na 15 sierpnia. Żądanie ligi dotyczące odrębnego państwa zostało zrealizowane wraz z narodzinami 14 sierpnia Islamskiej Republiki Pakistanu. 15 sierpnia Jinnah został zaprzysiężony na pierwszego generalnego gubernatora Pakistanu, a Liaqat Ali Khan (1895–1951) został premier. Nowy naród miał 60 milionów muzułmanów we wschodnim Bengalu, zachodnim Pendżabie, Sind, północno-zachodniej prowincji granicznej i Beludżystanie. Po uzyskaniu niepodległości liga nie pozostała długo główną siłą polityczną, a sprzeciw spowodował powstanie wielu odłamów. Pakistańska Liga Muzułmańska nie miała żadnego związku z pierwotną ligą. W Indiach w marcu 1948 roku utworzono Unię Indyjską Ligę Muzułmańską z bastionem w południowej prowincji Kerala. Teoria dwóch narodów doznała poważnego wstrząsu, gdy Pakistan Wschodni odłączył się po walce wyzwolenczej przeciwko uciskającemu reżimowi na Zachodzie. W grudniu 1971 r. powstało nowe państwo – Bangladesz. Na początku XXI w. w Indiach mieszkało więcej muzułmanów (175 mln) niż w Pakistanie (159 mln).

Ormianie w Imperium Osmańskim

Po zdobyciu Konstantynopola przez sułtana osmańskiego Mehmeta II 26 maja 1453 r. zapoczątkowano nową politykę wobec mniejszości. Osmanowie zorganizowali każdą niemuzułmańską mniejszość religijną, głównie chrześcijan i Żydów, w odrębną administrację narodową, zwaną prosem (milletler). Głową każdego prosa była jego najwyższa władza religijna zamieszkująca Imperium Osmańskie. Dla chrześcijan istniało początkowo trzech prosów: jeden dla grupy prawosławnych bizantyjskich (greckich), jeden dla prawosławnych ormiańskich i jeden dla asyryjskiego Kościoła Wschodu. Do upadku Imperium Osmańskiego było nie mniej niż ośmiu chrześcijańskich prosów. Ideologią stojącą za tą zasadą organizacji była liminalna koncepcja „czystego” kontra „zdefiniowanego”. Wyrażając się w kategoriach socjologicznych, „czyści” muzułmańscy Turcy osmańscy nie chcieli mieć kontaktu z „nieczystymi” chrześcijanami. Co więcej, zastępując chrześcijańską koncepcję „kościół” islamską koncepcją narodu etnicznego i religijnego, w którym duchowieństwo ormiańskie było jednocześnie administratorami cywilnymi i sądowymi narodu ormiańskiego, Osmanowie starali się zniszczyć duchową władzę kościołów, zmuszając biskupów i innych duchownych do włączenia w świecką administrację. W systemie osmańskim głową cywilną każdej prosa mniejszości chrześcijańskiej był patriarcha. Obowiązkiem patriarchy było zarządzanie wewnętrznymi sprawami cywilnymi i kościelnymi

swojego prosa. Do głównych obowiązków patriarchy należało pobieranie podatków w imieniu rządu osmańskiego, a patriarcha był jedynym przedstawicielem swojego narodu przed sułtanem. Patriarcha był także odpowiedzialny za edukację, szpitale, prawo rodzinne i pozwolenia na podróżowanie po Imperium Osmańskim. System prosa oferował pewne korzyści samym grupom mniejszościowym. Nawracanie Ormian na islam było nielegalne, chociaż miało to miejsce ze znaczną częstotliwością, gdy zależało rządowi osmańskiemu. Ormianie byli również nominalnie chronieni przed małżeństwami mieszanymi, dzięki czemu w dużej mierze zachowano jednorodność każdego prosa. W przypadku innych mniejszości muzułmańskich, głównie Kurdów, ich los był gorszy: jako muzułmanie nie przyznano im odrębnej tożsamości narodowej

SAMOPOJĘCIE NARODOWE

Dla Ormian Kościół był podstawą ich narodowego samoświadomości. Większość Ormian nie posiadała wiedzy teologicznej. Chociaż wielu, zwłaszcza na obszarach wiejskich wschodniej Anatolii, nie było formalnie religijnych, byli oni bardzo pobożni. Nawet w najbiedniejszych domach obchodzono najważniejsze święta kościelne. Nawet najprostszy lud rozumiał, że Kościół jest podstawą ich narodowego przetrwania, a Ormianie wspierają swój Kościół, jak tylko mogą. W ostatnich trzech dekadach XIX wieku, podobnie jak wiele innych mniejszości w Imperium Osmańskim, Ormianie musieli mierzyć się z niepewną egzystencją. Ormianie we wschodniej Anatolii, którym zakazano posiadania broni, byli zdani na łaskę grasujących Kurdów i Turków. Chociaż niektórzy Ormianie lojalni wobec rządu osmańskiego doszli do stanowisk władzy w państwie, ogólnie rzecz biorąc, byli to obywatele drugiej kategorii, borykający się z korupcją zarówno wewnątrz, jak i poza własną społecznością, niesprawiedliwie opodatkowani i którzy pomimo swojej pracowitości i ciężkiej pracy zaczęli masowo imigrować do Stanów Zjednoczonych, Kanady, Ameryki Południowej i Australii. Wojna rosyjsko-turecka tocząca się w latach 1877–1878 zapoczątkowała nowy i krwawy rozdział dla Ormian w Imperium Osmańskim. Wojny z Rosją zbliżyły Ormian w Turcji do ich braci w Rosji, którzy cieszyli się znacznie wyższym standardem życia i większą autonomią. W rezultacie odrodzenie narodowe Ormian postępowało znacznie szybciej na rosyjskim Kaukazie niż w Turcji. Wielki Koncert mocarstw europejskich zaowocował Traktatem Berlińskim (lipiec 1878), który zablokował rosyjskie próby wymuszenia na sułtanie poprawy życia Ormian. Sytuacja Ormian w Anatolii pogorszyła się w latach osiemdziesiątych XIX wieku, kiedy Kurdowie i inne mniejszości muzułmańskie zaatakowały Ormian bez ingerencji tureckich gubernatorów. W rezultacie Ormianie utworzyli organizacje polityczne, aby zmusić Turków do zajęcia się tymi i innymi problemami. XIX wieku pojawiły się ormiańskie organizacje paramilitarne, których celem było zorganizowanie obrony Ormian i interesów Ormian. Najważniejszymi z nich była Ormiańska Federacja Rewolucyjna, która zabiegała o większą autonomię Ormian, wykluczając jednocześnie niezależność polityczną, oraz Socjaldemokratyczna Partia Hnchag („Clarion”), która zabiegała o całkowitą niepodległość Armenii. W 1894 r. sprawa osiągnęła punkt kulminacyjny, gdy przywódcy Hnchag próbowali pobudzić społeczność międzynarodową do działania poprzez planowany akt buntu. Reakcja rządu osmańskiego była bardzo nieproporcjonalna do zagrożenia, jakie stwarzał ten czyn: Kurdowie i wojsko tureckie dokonali eksterminacji wielu wiosek, które nie brały udziału w buncie. W latach 1894–1896 sułtan Abdul Hamid I w sposób planowy i systematyczny starał się rozwiązać kwestię ormiańską poprzez redukcję liczby Ormian przez masakry. Mocarstwa europejskie nie interweniowały głównie ze strachu przed Rosją, a amerykański prezydent Grover Cleveland odmówił interwencji. Masakry zasadniczo zakończyły ormiańskie rewolucyjne dążenie do niepodległości, a nawet doprowadziły do odrzucenia rewolucji przez niektórych z jej najwybitniejszych ormiańskich zwolenników. Jednak po 1904 r. wznowiona działalność partyzancka ormiańska we wschodniej Anatolii doprowadziła do dalszych karnych masakr podobnych do tych z lat 1894–96. Kolejne ataki miały miejsce w Adanie i Syrii w 1908 r. z udziałem Młodych Turków, którzy w tym samym roku przejęli władzę. Napięta sytuacja między ormiańskimi organizacjami politycznymi a

rzędem Młodych Turków utrzymywała się. Problem pogłębiła interwencja mocarstw zachodnich w tureckie rządy i ich otwarta wrogość wobec reżimu tureckiego. Wybuch I wojny światowej, w czasie której Turcja zmierzyła się z wieloma dawnymi wrogami, zwłaszcza z Rosją, spowodował kataklizm, w wyniku którego ucierpiała ormiańska ludność cywilna. Kontynuowano politykę brutalnego tłumienia ormiańskich wołań o bezpieczeństwo przed morderstwami i grabieżami pod rządami Osmanów. Rząd Imperium Osmańskiego pod przewodnictwem Młodych Turków rozpoczął politykę masakry, która skoncentrowała się w 1915 r., ale trwała w nowej Republice Tureckiej do 1922 r. Twierdząc, że Ormianie i inni chrześcijanie współpracują z armią rosyjską, Turcy postanowili dążyć do systematycznej eliminacji lub przynajmniej zredukowania do znikomej liczby Ormian i innych chrześcijan ze wschodniej Anatolii. Wraz z tą przemocą nastąpiło przeniesienie bogactwa tych grup w ręce Kurdów i Turków. Choć większość tej działalności była prowadzona z rąk Kurdów i więźniów zwolnionych w związku z masakrami, wsparcie zapewniła armia turecka, a rząd turecki był odpowiedzialny za nałożenie sankcji, a w niektórych przypadkach aktywne planowanie wysiedlenia Ormian ze wschodniej Anatolii. Aż 1,5 miliona Ormian, wraz z setkami tysięcy surijskich i asyryjskich chrześcijan, zginęło lub zginęło w wyniku przymusowych marszów na południe przez pustynię lub w obozach koncentracyjnych. Rząd turecki na początku XXI wieku stanowczo zaprzeczał, jakoby rząd Młodych Turków (będących jednocześnie założycielami współczesnej Republiki Tureckiej) zaangażował się w planową i systematyczną eliminację wszystkich Ormian z Anatolii. Zamiast tego Republika Turecka twierdziła, że większość ofiar stanowili Ormianie, którzy walczyli z najeżdżającą armią rosyjską przeciwko Turkom, a liczba ofiar w bitwach Ormian wyniosła 600 000. Obecnie wśród intelektualistów i historyków w Turcji dokonuje się ponowna ocena udziału Turcji w rzezi Ormian, a nawet rząd promuje odbudowę i ekspresję kulturową Ormian i innych mniejszości, lobbując za przystąpieniem do Unii Europejskiej.

Organizacja Wyzwolenia Palestyny (OWP)

Organizacja Wyzwolenia Palestyny (OWP) została założona w 1964 roku pod przewodnictwem Ahmeda Shukairy'ego w celu reprezentowania palestyńskich żądań narodowych dotyczących samostanowienia. W 1964 roku Rada Narodowa Palestyny (PNC, czyli parlament) składająca się z 350 przedstawicieli zebrała się we Wschodniej Jerozolimie i głosowała nad Narodową Kartą Palestyny, czyli deklaracją niepodległości, która uznawała historyczną Palestynę za ojczyznę palestyńskich Arabów. Statut był kilkakrotnie zmieniany. W 1968 r. w Karcie dodano, że „walka zbrojna jest jedyną drogą wyzwolenia Palestyny”. W 1988 roku OWP pod rozkazami Jasira Arafata zgodziła się porzucić stosowanie terroryzmu, uznać prawo Izraela do istnienia i zasadniczo zaakceptować utworzenie niepodległego państwa Palestyna na okupowanych terytoriach Strefy Gazy, Wschodniej Jerozolimy i Zachodniego Brzegu... tzw. rozwiązanie minipaństwa. Chociaż niektóre grupy palestyńskie sprzeciwiały się Arafatowi w tych kwestiach – zmiany zostały uzgodnione przez Palestyńską Radę Narodową, zdominowaną przez zwolenników Fataha Arafata. Fatah (Ruch Wyzwolenia Narodowego Palestyny) nadal dominował w OWP aż do 2006 roku. Po klęsce Arabów w wojnie arabsko-izraelskiej w 1967 r. Shukairy ustąpił ze stanowiska przewodniczącego OWP, a Jasir Arafat, przywódca Fatahu, największej grupy partyzanckiej, został wybrany na przewodniczącego. Arafat pozostał przywódcą palestyńskiego ruchu narodowego aż do swojej śmierci w 2004 roku. OWP nieustannie walczyła o zachowanie niezależności od jakiegokolwiek rządu arabskiego i często miała trudności z obraniem neutralnego kursu wśród rywalizujących rządów arabskich. Świecka i wszechstronna OWP była organizacją zrzeszającą około 10 różnych grup palestyńskich, w tym marksistowsko-leninowski Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny (LFWP) pod przewodnictwem dr George'a Habasha i Ludowo-Demokratyczny Front Wyzwolenia Palestyny (PDFLP), na czele której stoi Naif Hawatmeh; Arabski Front Wyzwolenia, wspierany przez Irak; oraz Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny – Dowództwo Generalne, odłamowa grupa LFWP wspierana przez Syrię i czasami Libię. Palestyńska Rada Narodowa działała do Porozumień z Oslo w 1993 r. jako rząd na uchodźstwie. PNC liczyła ponad 300 członków, w tym bojowników, członków

związku, studentów i kobiety. Rada Centralna Palestyny działała jako rada doradcza składająca się z około 60 przedstawicieli wszystkich różnych frakcji. Komitet Wykonawczy na co dzień kierował OWP i liczył 15 członków. W przeciwieństwie do wielu innych rządów arabskich, OWP była wysoce demokratyczna i zaangażowana w ożywione, często publiczne debaty na temat strategii i taktyki. Armia Wyzwolenia Palestyny (PLA) była militarnym skrzydłem OWP i często składała się z fedainów (poświęcających się). W latach siedemdziesiątych PLA liczyła około 10 000 bojowników stacjonujących głównie w Libanie i Syrii. Po izraelskiej inwazji na Liban w 1982 r. PLA została zmuszona do rozproszenia się po wielu krajach arabskich. Po utworzeniu Autonomii Palestyny (AP) na mocy Porozumień z Oslo w 1993 r. wielu żołnierzy zostało podporządkowanych policji. Palestyński Fundusz Narodowy był gospodarczym ramieniem OWP. Fundusz został sfinansowany z darowizn od Palestyńczyków na wygnaniu, a także z podatków nakładanych na Palestyńczyków pracujących w niektórych krajach arabskich, takich jak Libia. Pomoc zapewniły także pojedyncze rządy arabskie, takie jak bogata w ropę Arabia Saudyjska i Kuwejt. Reżimy te odcięły pomoc po tym, jak OWP udzieliła wsparcia Saddamowi Husajnowi i Irakowi w pierwszej wojnie w Zatoce Perskiej. Po wojnie 1967 r. niektóre ugrupowania w OWP poparła ataki terrorystyczne na ludność cywilną. LFWP jednocześnie przechwyciła cztery samoloty i wylądowała na odległym lotnisku w Jordanii w 1970 r.; incydent ten przyspieszył „Czarny Wrzesień”, kiedy armia jordańska zaatakowała i pokonała siły palestyńskie oraz wyparła OWP, która następnie przeniósła swoją bazę operacyjną do Libanu. Ataki na izraelskich sportowców na Igrzyskach Olimpijskich w Monachium miały miejsce w 1972 r. Cykl przemocy nasilił się, gdy grupy OWP przeprowadziły naloty w Izraelu i poza nim, a Izrael dokonał zamachów na przywódców palestyńskich na Bliskim Wschodzie i w Europie. W rezultacie wielu niewinnych cywilów a obie strony zostały zabite i ranne. W świecie arabskim OWP została uznana za jedyne prawowitego przedstawiciela narodu palestyńskiego. Choć została potępiona jako organizacja terrorystyczna przez Izrael i Stany Zjednoczone, OWP stopniowo zyskała międzynarodowe uznanie, a kiedy wyrzekł się terroryzmu i uznał prawo Izraela do istnienia, nawet Izrael i Stany Zjednoczone rozpoczęły z nim zarówno publiczne, jak i tajne negocjacje. OWP utworzyła także rozbudowaną sieć usług społecznych, obejmującą szkoły, domy dziecka i szpitale. Palestyński Czerwony Półksiężyc aktywnie zapewniał opiekę zdrowotną i pomoc w nagłych wypadkach. SAMED zapewnił infrastrukturę gospodarczą małym firmom, warsztatom i fabrykom produkującym tekstylia, a nawet meble biurowe w Libanie i Syrii. Wiele z tych instytucji zostało zniszczonych podczas izraelskiej inwazji na Liban w 1982 roku. W latach siedemdziesiątych OWP sponsorowała także niektóre spółdzielnie rolnicze w Sudanie, Somalii i innych krajach afrykańskich. Sponsorowała także wydarzenia artystyczne i kulturalne. Centrum Badań nad Palestyną z siedzibą w Bejrucie, skupiała się na gromadzeniu materiałów oraz publikowaniu książek i artykułów na temat historii Palestyny w celu zachowania jej dziedzictwa kulturowego. Ośrodek także został zniszczony, a materiały wywiezione przez Izraelczyków podczas wojny w 1982 roku. OWP utrzymywała także biura informacyjne i miała przedstawicieli dyplomatycznych w głównych stolicach świata. W środku Intifady, czyli powstania palestyńskiego, w 1987 r. na terytoriach okupowanych pojawiła się konkurencyjna organizacja islamistyczna, Hamas, aby rzucić wyzwanie przywództwu Fatahu. Finansowany przez pobożnych muzułmanów, zwłaszcza w konserwatywnych krajach arabskich, takich jak Arabia Saudyjska, Hamas prosperował przede wszystkim wśród biednych uchodźców palestyńskich w Strefie Gazy. Ponieważ Izrael konkurował z OWP, początkowo ignorował Hamas, ale później odkrył, że pod wieloma względami okazał się bardziej niebezpiecznym wrogiem. Kiedy OWP, pomimo ustępstw wobec Izraela, nie udało się stworzyć zdolnego do życia państwa palestyńskiego, do Hamasu dołączyło znacznie więcej młodych Palestyńczyków, którzy dorastali pod izraelską okupacją wojskową. Kiedy w 1994 r. na terytoriach ewakuowanych przez wojsko izraelskie utworzono Autonomię Palestyny, przywódcą AP został Arafat; zdobył zdecydowaną większość jako prezydent w otwartych i uczciwych wyborach w 1996 r. Jednak przywódcy AP, z których większość stanowili członkowie Fatahu, którzy spędzili lata poza Terytoriami Okupowanymi, również zostali oskarżeni o korupcję i

nieefektywność. Po śmierci Arafata Mahmud Abbas został wybrany na prezydenta w 2005 r. Fatah dominował w palestyńskim parlamencie, dopóki nie został pokonany przez islamistyczną partię Hamas w wyborach w 2006 r., a premierem został Ismail Haniyeh. W miarę jak dwie główne siły polityczne – Fatah i Hamas – rywalizowały o władzę, a izraelska okupacja większości terytoriów trwała nadal, przyszłość OWP pozostawała niepewna.

Organizacja Traktatu Azji Południowo-Wschodniej (SEATO)

Organizacja Traktatu Azji Południowo-Wschodniej (SEATO), czyli Pakt Manila, została utworzona w Manili 8 września 1954 roku przez Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, Francję, Australię, Nową Zelandię, Pakistan, Tajlandię i Filipiny. Specjalny protokół dodał Kambodżę, Laos i Wietnam Południowy do ochrony SEATO. Głównym powodem zawarcia traktatu o obronie zbiorowej w Azji Południowo-Wschodniej było powstrzymanie komunizmu. Stany Zjednoczone w okresie zimnej wojny chciały zapobiec rozprzestrzenianiu się komunizmu. Po klęsce Francuzów w Indochinach w 1954 r. zwołano konferencję genewską. Podczas gdy w Genewie toczył się proces pokojowy, Stany Zjednoczone zainicjowały SEATO. Głównym architektem był sekretarz stanu USA John Foster Dulles, który chciał zbiorowej obrony przed agresją komunistyczną. Po ustanowieniu komunizmu w Chinach w Stanach Zjednoczonych panowała obawa, że Azja Południowa i Południowo-Wschodnia stoją w obliczu zagrożenia ze strony komunistów. Wietnam Północny stał się komunistyczny, a w Laosie Pathet Lao stał się potężny. Siedzibą SEATO był Bangkok. Stanowisko sekretarza generalnego powołano w 1957 r., a pierwszą osobą na tym stanowisku był tajski dyplomata Pote Sarasin. Artykuły traktatu określały motywy, zasady i funkcjonowanie SEATO. W preambule uznano suwerenną równość państw. Członkowie zobowiązali się, zgodnie z postanowieniami artykułu I, do rozstrzygnięcia sporów środkami pokojowymi. Artykuł III przewidywał współpracę gospodarczą i dobrobyt społeczny. SEATO miało zapis, że wszyscy członkowie powinni zgodzić się na interwencję w przypadku sporu. Stało się to przeszkodą w interwencji podczas kryzysów w Kambodży, Laosie i Wietnamie, ponieważ wśród członków nie było jednomyślności w sprawie interwencji. Co roku sygnatariusze organizowali wspólne ćwiczenia wojskowe. Zgodnie z postanowieniami Konferencji Genewskiej Kambodża, Laos i Wietnam Południowy nie mogły przystąpić do sojuszu wojskowego. Pod naciskiem Filipin do traktatu dodano Kartę Pacyfiku, wzywającą do przestrzegania zasad samostanowienia i równych praw. Każda próba zniszczenia suwerenności i integralności terytorialnej państw członkowskich zostanie sprawdzona. Wśród sygnatariuszy istniałaby także współpraca w zakresie rozwoju gospodarczego i opieki społecznej. Traktat był postrzegany jako kolejna próba sprowadzenia zimnej wojny do Azji Południowej i Południowo-Wschodniej. Przyłączyły się do niej tylko trzy państwa azjatyckie: Pakistan, Filipiny i Tajlandia. Indie, Indonezja, Sri Lanka i Birma opowiadały się za polityką niezaangażowania. W trwającym konflikcie z Indiami Pakistan uznał, że SEATO może być pomocne. Miała także spór z innym sąsiadującym państwem, Afganistanem. Filipiny i Tajlandia ściśle współpracowały wojskowo ze Stanami Zjednoczonymi. Manila opowiadała się za paktem wielostronnym ze względu na wpływ Stanów Zjednoczonych. Przyłączenie Filipin wywołało krytykę ze strony bloku afroazjatyckiego, twierdząc, że służy on projektom neokolonializmu w regionie. Tajlandia dołączyła do SEATO ze względów bezpieczeństwa. Wielka Brytania chciała, aby jej obecność była odczuwalna w regionie, a także obawiała się o bezpieczeństwo Hongkongu i Malajów. Francja straciła zainteresowanie po klęsce w Indochinach, ale uznała SEATO za barierę dla ekspansji komunizmu. Australia i Nowa Zelandia zaangażowały się mimo podpisania sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi w postaci paktu ANZUS w 1951 r. Związek Radziecki, Chiny i Wietnam Północny potępiły ten traktat. Wskazywali, że włączenie Kambodży, Laosu i Wietnamu Południowego w sferę działań SEATO jest sprzeczne z duchem Konferencji Genewskiej z 1954 r. Chiny zaatakowały SEATO za zagrożenie pokojowi w Azji. SEATO nie pomogło Stanom Zjednoczonym i Tajlandii w zapobieganiu trwającemu zwycięstwom komunistów w Indochinach, w tym podczas wojny w Wietnamie. Tajlandia i Filipiny pomogły administracji Stanów

Zjednoczonych, udostępniając bazy lotnicze i wysyłając wojska, ale podczas wojny domowej w Laosie w latach 1961–62 wynikało to raczej z bliskich stosunków ze Stanami Zjednoczonymi, a nie z obowiązku na mocy SEATO. Jednym z czynników była klauzula wymagająca jednomyślności przed podjęciem działań. Na posiedzeniu Rady Ministrów SEATO w dniu 27 marca 1961 r. wielostronna interwencja nie była możliwa ze względu na francuską opozycję. Wielka Brytania również nie popierała interwencji, aby nie zagroziła ona wysiłkom pokojowym w Genewie w 1961 r. dotyczącym Laosu. Koniec SEATO był tylko kwestią czasu. Stany Zjednoczone polegały na swojej potędze militarnej podczas wojny w Wietnamie, podczas gdy Wielka Brytania, Francja, Australia i Nowa Zelandia nie chciały się w to angażować. Pakistan i Francja wycofały się z SEATO odpowiednio w listopadzie 1973 i czerwcu 1974. Po zwycięstwie komunizmu w stanach Indochin w 1975 r. SEATO stało się anachronizmem w regionie i na spotkaniu we wrześniu 1975 r. w Nowym Jorku podjęto decyzję o rozwiązaniu traktatu. Dwa lata później SEATO zostało formalnie rozwiązane.

odpowiednia technologia

Odpowiednia technologia to podejście polegające na wykorzystaniu świadomych ekologicznie, opłacalnych, małych projektów zamiast zaawansowanych technologii i ogromnych, kosztownych projektów w celu poprawy życia ludzi na całym świecie. Mohandas K. Gandhi był wczesnym zwolennikiem tego, co właściwe wykorzystanie technologii, argumentując, że ogromnej populacji Indii nie stać na marnotrawstwo i wydatki związane z wieloma projektami rozwojowymi propagowanymi na Zachodzie. Gunnar (zm. 1987) i Alva Myrdal (zm. 1986), ekonomistka i dyplomata ze Szwecji, również wspierali wykorzystanie odpowiednich technologii w projektach rozwojowych Trzeciego Świata czy Globalnego Południa. W dramacie azjatyckim: badanie ubóstwa narodów i wyzwanie, jakim jest ubóstwo na świecie: zarys walki z ubóstwem na świecie, Gunnar Myrdal skupił się na sposobach wyrwania się z kręgu ubóstwa, w którym niska produktywność prowadziła do niskich dochodów, co z kolei przyczyniło się do niskiej oszczędności i niski kapitał. Wiele krajów i indywidualni eksperci ds. rozwoju z powodzeniem zastosowali odpowiednią technologię. W biednym państwie Afryki Zachodniej, Burkina Faso, duża liczba młodych ludzi przeszła krótkie kursy szkoleniowe w zakresie podawania zastrzyków; następnie udali się do ośrodków wiejskich na wsi, gdzie dawali zastrzyki dzieciom. W ten sposób niewielkim kosztem zaszczepiono dzieci w całym kraju na pięć głównych chorób dziecięcych. Egipski architekt Hassan Fathy (zm. 1989) próbował rozwiązać problem zapewnienia tanich mieszkań, stosując tanią cegłę mułową, która była łatwo dostępna i estetyczna. Po drugiej wojnie światowej zbudował eksperymentalną wioskę Gourna w południowym Egipcie, w całości zbudowaną z cegły mułowej; niestety projekt był pogrążony w problemach biurokratycznych i politycznych, a podejście Fathy'ego zostało przyjęte jedynie przez niektórych artystów w Egipcie i zamożnych Amerykanów na południowym zachodzie. W 1977 roku Wangari Muta Maathai z Kenii zainicjowała ruch Zielonego Pasa, w ramach którego mobilizowano kobiety do ponownego zalesiania zdegradowanych gruntów; walczyła także o umorzenie afrykańskiego długu i położenie kresu korupcji politycznej. Jej działalność na rzecz środowiska została doceniona Pokojową Nagrodą Nobla w 2004 roku. W ramach innego małego, ale udanego projektu wokół upraw zasadzono trawy odporne na szkodniki, aby zwiększyć produktywność, a następnie karmiono nimi zwierzęta gospodarskie, zwiększając zyski z obu upraw. W dziedzinie opieki zdrowotnej ośrodek Prezydenta Cartera w Atlancie w stanie Georgia stawiał sobie za cel wyeliminowanie choroby wywołanej przez robaki morskie, która dotyka wielu biednych ludzi, szczególnie w Afryce Zachodniej. Fundacja Billa i Melindy Gatesów, najbogatsza prywatna organizacja filantropijna, ustanowiła programy mające na celu podniesienie poziomu szczepień i wyeliminowanie innych zjadliwych chorób. W Azji w ramach projektów mikrofinansowych, takich jak Grameen Bank, udzielano pożyczek biednym kobietom (które miały bardziej niezawodną stopę spłaty niż mężczyźni) na pieniądze na rozpoczęcie działalności dla małych przedsiębiorstw lub na zakup zwierząt hodowlanych, takich jak kurczaki, kozy i krowy, co zapewniało

bardzo potrzebny dochód i białko w celu uzupełnienia skromnej diety. Do końca XX wieku Bank Światowy i inne organizacje pomocowe miały tendencję do finansowania projektów zaawansowanych technologii, takich jak tamy, fabryki czy drogi. Pod koniec stulecia agencje zmieniły swoje priorytety, ale politycy woleli większe, bardziej widoczne projekty z inwestycjami z góry, a nie oddolnie. Chociaż zwolennicy odpowiedniej technologii i ekolodzy argumentowali, że większe nie zawsze znaczy lepsze i że nie jest konieczne budowanie najwyższego drapacza chmur na świecie ani największej tamy, kraje tak różne jak Egipt, Turcja i Chiny zdecydowały się na budowę ogromnej tamy Asuan, Zapory Atatürka i Zapory Trzech Przełomów i inne kontynuowały budowę projektów szkodliwych dla środowiska